

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ МЕНЕДЖМЕНТУ

Кафедра бізнес - адміністрування і менеджменту зовнішньоекономічної
діяльності

Кваліфікаційна робота магістра

на тему: «Організаційні аспекти використання ресурсного забезпечення
місцевої громади»

Виконав : студент 2 курсу, групи 8.0739-ба-з
спеціальності 073 Менеджмент
освітньої програми Бізнес-адміністрування
Варяник Ю.А.

Керівник : завідувач кафедри бізнес-
адміністрування і менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності, доктор наук
державного управління, професор
Бікулов Д.Т.

Рецензент : доцент кафедри бізнес-
адміністрування і менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності, кандидат
наук з державного управління, доцент
Петрова К.В.

Запоріжжя – 2020

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет менеджменту _____

Кафедра бізнес-адміністрування і менеджменту зовнішньоекономічної діяльності _____

Освітньо-кваліфікаційний рівень магістр _____

Спеціальність 073 Менеджмент _____

Освітня програма Бізнес-адміністрування _____

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

Д.Т. Бікулов _____

«___» _____ 2020 року

**З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА**

Варяник Юлія Анатоліївна _____

1. Тема роботи «Організаційні аспекти використання ресурсного забезпечення місцевої громади» _____

керівник роботи: Бікулов Д.Т. завідувач кафедри бізнес-адміністрування і менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, доктор наук державного управління, професор _____

затверджені наказом ЗНУ від 02.06.2020 року № 664-с _____

2. Строк подання студентом роботи 23.12.2020 р. _____

3. Вихідні дані до роботи навчальні посібники, монографії, періодичні та аналітичні вітчизняні та зарубіжні матеріали, фінансова звітність підприємства, інтернет ресурси _____

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) _____

1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВОЮ ГРОМАДОЮ _____

2. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВОЇ ГРОМАДИ

3. ВПРОВАДЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) _____
 10 таблиць

 12 рисунків

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	Бікулов Д.Т.		
2	Бікулов Д.Т.		
3	Бікулов Д.Т.		

7. Дата видачі завдання _____ 20.04.2020 р. _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Затвердження теми кваліфікаційної роботи у наукового керівника.	20.04.2020	
2.	Затвердження змісту роботи.	30.04.2020	
3.	Огляд літератури за темою кваліфікаційної роботи.	30.04.20- 16.05.20	
4.	Розробка чернетки I розділу кваліфікаційної роботи.	17.05.20- 23.05.20	
5.	Написання I розділу кваліфікаційної роботи.	24.05.20- 27.05.20	
6.	Збір розрахунково-аналітичного матеріалу за темою.	28.05.20- 25.06.20	
7.	Розробка чернетки II розділу кваліфікаційної роботи.	26.06.20- 29.08.20	
8.	Написання II розділу кваліфікаційної роботи.	30.08.20- 06.09.20	
9.	Розробка чернетки III розділу кваліфікаційної роботи.	07.09.20- 14.09.20	
10.	Написання III розділу кваліфікаційної роботи.	15.09.20- 29.10.20	
11.	Оформлення кваліфікаційної роботи згідно вимог.	30.10.20- 02.11.20	
12.	Попередній захист кваліфікаційної роботи.	09.11.2020	
13.	Проходження нормоконтролю.	09.11.20- 22.11.20	
14.	Подання кваліфікаційної роботи на кафедрі.	23.11.2020	
15.	Захист кваліфікаційної роботи.	грудень 2020	

Студент

(підпис)

Ю.А. Варяник

(ініціали та прізвище)

Керівник роботи

(підпис)

(ініціали та прізвище)

Д.Т. Бікулов

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер

(підпис)

С. В. Маркова

(ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра “Організаційні аспекти використання ресурсного забезпечення місцевої громади”: 67 сторінок, три розділи, 10 таблиць, 11 рисунків, 97 джерел, без додатків.

Актуальність проблеми зумовлена тим, що ресурси місцевого самоврядування тотожні виробничим факторам, саме вони забезпечують реалізацію як функцій держави, так і місцевого самоврядування, яке має вигляд двоєдиної категорії: як право громади на самоуправління та складова організаційного механізму державного управління.

Мета дослідження - аналіз економічних ресурсів місцевих територіальних громад на які спирається місцеве самоврядування та пошук можливостей їх збільшення. Для досягнення мети необхідно реалізувати наступні завдання: проаналізувати теоретичні та прикладні здобутки у сфері місцевого самоврядування, сучасний стан економічних; розглянути сутність та зміст економічних ресурсів місцевого самоврядування, порядок їх формування та використання; проаналізувати ефективність та адекватність інституційного та правового середовища місцевого самоврядування, яке має місце в Україні;

Об’єктом дослідження є економічні процеси створення, розподілу та споживання соціальних благ у місцевих громадах в Україні.

Предметом дослідження є економічні ресурси, що забезпечують функціонування місцевого самоврядування в Україні, як цілісної управлінської системи.

В роботі використовувались загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: порівняльний, монографічний, абстрактно-логічний, графічний, історичного аналізу тощо.

РЕСУРСИ, МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ, ЕФЕКТИВНІСТЬ, ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАД, ПРИБУТОК

ABSTRACT

Qualifying work of the master "Organizational aspects of the use of local community resources": 67 pages, three sections, 10 tables, 11 figures, 97 sources, without appendices.

The urgency of the problem is due to the fact that local government resources are identical to production factors, they ensure the implementation of both state and local government, which has a dual category: as the right of the community to self-government and part of the organizational mechanism of government.

The purpose of the study is to analyze the economic resources of local territorial communities on which local self-government is based and to find opportunities to increase them. To achieve this goal it is necessary to implement the following tasks: to analyze the theoretical and applied achievements in the field of local government, the current state of economic; to consider the essence and content of economic resources of local self-government, the order of their formation and use; to analyze the efficiency and adequacy of the institutional and legal environment of local self-government that takes place in Ukraine;

The object of the study is the economic processes of creation, distribution and consumption of social benefits in local communities in Ukraine.

The subject of the study is the economic resources that ensure the functioning of local self-government in Ukraine as a holistic management system.

The work used general scientific and special research methods: comparative, monographic, abstract-logical, graphic, historical analysis, etc.

RESOURCES, LOCAL GOVERNMENT, PUBLIC GOVERNANCE, EFFICIENCY, COMMUNITY PROVISION, PROFIT

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	8
1.1. Відносини влади в системі державного управління та місцевого самоврядування.....	8
1.2. Концептуальний підхід до організації місцевого самоврядування.....	13
РОЗДІЛ 2 СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ.....	23
2.1 Еволюція системи місцевого самоврядування в світі та в Україні.....	23
2.2. Організаційно-правові основи самоврядування в Україні та деяких зарубіжних країнах.....	35
РОЗДІЛ 3 СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ.....	42
3.1. Інституціональні та економічні аспекти ресурсної автономії місцевого самоврядування.....	42
3.2. Напрями забезпечення економічної автономії місцевих громад.....	46
3.3. Джерела ресурсної автономії місцевих громад.....	56

ВСТУП

Кваліфікаційна робота магістра “Організаційні аспекти використання ресурсного забезпечення місцевої громади” є комплексним дослідженням проблематики використання потенціалу місцевих територіальних громад в Україні під керівництвом органів місцевого самоврядування.

Ресурси місцевого самоврядування тотожні виробничим факторам, саме вони забезпечують реалізацію як функцій держави, так і місцевого самоврядування, яке має вигляд двоєдиної категорії: як право громади на самоуправління та складова організаційного механізму державного управління. Економічні ресурси, капітал, оборотні фонди, які використовує місцеве самоврядування - це кошти місцевих бюджетів, які використовуються в інтересах громади або економічні активи (земля, підприємства, інфраструктура), які можуть створити такі кошти.

Інтереси громади при достатній кількості ресурсів місцевого бюджету захищені значно більше, аніж у випадку з використанням державної казни на суспільне благо, адже витрачання коштів місцевих бюджетів контролюється як з боку місцевої громадськості, так і з боку центральних органів влади в державі. До економічних ресурсів відносяться традиційні економічні активи: основні засоби, об'єкти інфраструктури, які можуть використовуватись для отримання коштів, забезпечення їх надходжень до місцевого бюджету. Людські ресурси, це працездатне населення, громадянське суспільство, люди, які створюють економічну, підтримують політичну основу місцевого самоврядування та державного управління. Люди обирають керівників органів місцевого самоврядування, тим самим висловлюють довіру або виявляють недовіру керівникам органів місцевого самоврядування.

Засновниками теорії місцевого самоврядування вважаються А.Токвіль, Л.Штейн, Р. Гнейст, І. Беляєв, В.Безобразов, М.Драгоманов, Ю.Панейко.

Економічну основу місцевого самоврядування досліджували такі вчені, як: Є.Монйо, Б.Фонтен. Аналізу правових та політичних аспектів місцевого

самоврядування, як складової механізму державного управління присвячені роботи: О.Ю. Бобровської О.Ю., В.Воронкової, С. Мороз, В. Кравченко, М.Гірняк, В. А. Ільяшенко.

Мета дослідження - аналіз економічних ресурсів місцевих територіальних громад на які спирається місцеве самоврядування та пошук можливостей їх збільшення.

Для досягнення мети необхідно реалізувати наступні завдання:

- проаналізувати теоретичні та прикладні здобутки у сфері місцевого самоврядування, зокрема щодо формування механізму його реалізації;
- проаналізувати сучасний стан економічних, політичних та соціальних ресурсів місцевого самоврядування в Україні;
- розглянути сутність та зміст економічних ресурсів місцевого самоврядування, порядок їх формування та використання;
- проаналізувати ефективність та адекватність інституційного та правового середовища місцевого самоврядування, яке має місце в Україні;
- визначити конкретні напрямки та заходи реформування системи місцевого самоврядування, які необхідно зробити.

Об'єктом дослідження є економічні процеси створення, розподілу та споживання соціальних благ у місцевих громадах в Україні.

Предметом дослідження є економічні ресурси, що забезпечують функціонування місцевого самоврядування в Україні, як цілісної управлінської системи.

В роботі розглянуті, проаналізовані сучасні та історичні проблеми ресурсного забезпечення місцевого самоврядування, як джерела економічного розвитку місцевих громад.

В роботі використовувались загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: порівняльний, монографічний, абстрактно-логічний, графічний, історичного аналізу тощо.

Обсяг кваліфікаційної роботи склав: 67 сторінок, три розділи, 10 таблиць, 11 рисунків, 97 джерел без додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

1.1. Відносини влади в системі державного управління та місцевого самоврядування

Місцеве самоврядування є однією з ключових категорій державного управління, що являє собою невід'ємну складову діяльності сучасної держави та продукт її історичного розвитку. Місцеве самоврядування у його примітивних формах, очевидно, є однією з найдавніших форм організації суспільства, яка складалась у результаті намірів та дій індивідів щодо налагодження спільної життєдіяльності на окремій території. Коли держави як звичної для нашого розуміння форми організації суспільства не існувало, була наявною самоорганізація людей, яка відповідала рівню свідомості індивідів та розвитку суспільних відносин свого часу. З часом відбувалось формування державних відносин, за яких місцеве самоврядування займало особливе місце в системі державного управління. Залежно від характеру державного устрою та рівня централізації системи державного управління, місцеве самоврядування еволюціонувало та розвивалось у різних формах. На формування місцевого самоврядування, окрім політичного фактору, що базується на цілях та стратегіях істинного носія влади в державі, впливає низка факторів:

- ресурсно-технологічні, що ґрунтуються на наявності певної сукупності факторів виробництва та ресурсів в межах території, які використовуються для відтворення соціальних благ, формуючи найбільш зручний та раціональний спосіб такого виробництва;

- економічні, що відображають способи утворення, розподілу та споживання суспільних благ, які складаються в межах певної території;

- соціально-культурні, що відображають поведінку та прояви свідомості населення у споживанні духовних благ та особливості ставлення до влади та її реалізації;

- етнічні, що відображають специфіку цивілізаційного формування напрямів і форм самоорганізації населення, становлення взаємовідносин всередині громад, дотримання традицій та інших елементів соціальної установки, які були або є притаманними тій чи іншій народності або етнічній групі;

- релігійні, що можуть являти собою сукупність свідомих проявів, які формуються у людини під впливом релігійно-психологічних установок, що пояснюють несвідоме.

Сукупність вищезазначених факторів зумовлює наявність просторово-часової конструкції місцевого самоврядування, яка відповідає інтересам найбільш впливових суб'єктів, які є носіями або виразниками державної влади в суспільстві (рис.1.1):

Рис.1.1. Елементи невизначеності в структурі місцевого самоврядування

Понятійно-категоріальний апарат місцевого самоврядування охоплює широке коло термінів, які використовуються як в науці, так і в суспільних комунікаціях. Частина понять мають неоднозначне трактування, що пояснюється використанням їх в межах неправомірних політичних технологій. Часто формування категорій пов'язане з некоректними установками політиків і управлінців, що не надають належного значення поняттям в системі державного управління.

У кожній науковій роботі, яка стосується суспільно-важливих явищ, існує необхідність в уточненні понять і категорій, які знаходяться у горизонті дослідження, та адаптування їх до сучасних реалій.

Ключовими поняттями в науці державного управління, що також пояснюють процеси у місцевому самоврядуванні, є поняття “самоврядування”, “влада”, “державна влада”, “управління”, “державне управління”, “інституція”, “адміністрування” тощо.

Місьцеве самоврядування є категорією, яка нерозривно пов'язана з державним управлінням. Тобто, в сучасному світі державне управління не може існувати без місцевого самоврядування, а місцеве самоврядування існує без зв'язку із державним управлінням.

Питання інтеграції місцевого самоврядування у структуру державного управління залежить від специфіки концепції державного управління, яка застосовується в країні та визначена її правовим полем. Загалом, державне управління не може бути відірваним від місцевого самоврядування, тому аналізу має бути піддана саме ступінь інтеграції. Місьцеве самоврядування має використовувати ресурси, які знаходяться в управлінні центральних органів влади. Структура місцевих громад є неоднорідною. Кожна з них має економічну спеціалізацію, потенціал і ресурси, політичну, культурну специфіку, відносини всередині громади (між підприємцями, чиновниками, політичними лідерами, економічними діячами, окремими індивідами).

Організаційна структура місцевого самоврядування органічно пов'язана із державним управлінням через військову, адміністративну або

духовну складові. Місцеве самоврядування використовує значно меншу кількість ресурсів, які частково компенсуються свідомістю громади – об’єкта управління – природною близькістю суб’єкта та об’єкта управління.

Сфера місцевого самоврядування додає до понятійно-категоріального апарату терміни: “місцева громада”, “територіальна громада”, “місцеве самоврядування”, “місцеві ради”, “адміністрації” та інше.

Таблиця 1.1

Понятійно-категоріальний апарат місцевого самоврядування

Категорія	Поняття	Зміст
Організаційні	Місцева громада	Громадяни країни, що проживають на окремій території адміністративної одиниці
	Адміністративна одиниця	Частина території країни, яку умовно відокремлено за географічними, виробничими та економічними принципами
	Місцевий орган влади	Державна організація, яка здійснює функції управління та представляє державу на території громади
	Місцеве самоврядування	Організація управління на території місцевої громади, що здійснюється через представницькі та виконавчі органи
Управлінські	Повноваження – офіційно надане право певної діяльності, ведення справ тощо	Органи місцевого самоврядування мають визначений Конституцією та законами обсяг повноважень
	Мотивація	Створення у людини внутрішнього бажання реалізувати державну політику, приймати участь у державних справах
	Влада	Стан взаємовідносин між суб’єктом (держава) та об’єктом управління (суспільство), за яким об’єкт спрямовується у вигідному для суб’єкта напрямку
	Конфлікт інтересів	Стан, в якому кожен зі структурних елементів суспільства виявляє власні цілі, які йдуть у супереч з інтересами іншого
	Громадський контроль	Громадський контроль – це незалежне спостереження за ситуацією в державному управлінні та місцевому самоврядуванні
	Місцева культура	Спільні цінності, цілі, які мають всі елементи місцевої громади (громадяни, підприємці, чиновники)
Економічні	Місцевий бюджет	План видатків та доходів, які необхідні для забезпечення життєдіяльності місцевої громади
	Бюджетні трансферти	Платежі, які здійснюються в межах бюджетної системи для перерозподілу грошових коштів

	Активи місцевої громади	Об'єкти, які можуть використовуватись для забезпечення надходжень до місцевих бюджетів
Правові	Статус громади	Права та обов'язки, які має місцева громада у відношеннях з державою та громадянами
	Статус органів влади	Сфера відповідальності місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування
	Статус громадянина	Права та обов'язки фізичної особи, яка проживає на території адміністративної одиниці
	Місцеве самоврядування	Право територіальної громади самостійно організувати свою життєдіяльність та обирати керівні органи для виконання поставлених завдань

Категорії державного управління, які застосовуються у місцевому самоврядуванні передбачають застосування понять, які опосередковують управлінську діяльність як таку, зокрема: “адміністрування”, “управління”, “менеджмент”, “контроль”, “планування”, “комунікації”, “механізм” та інше.

Місцеве самоврядування успішно співіснує з адмініструванням – діяльністю, яка пов'язує місцеве самоврядування із державним управлінням через механізми забезпечення функціонування місцевих державних адміністрацій.

Управління як вид діяльності є практичним впливом керівних органів на громаду з метою забезпечення її функціонування певним чином. Управлінська діяльність в місцевій громаді реалізується через прийняття відповідних управлінських рішень, які впливають на життєдіяльність громади. Сучасна зарубіжна практика місцевого самоврядування пропонує застосування менеджерського підходу в організації місцевого самоврядування, на основі доктрини New Public Management (нове публічне управління) оскільки таким чином досягається відокремленість управління, як такого, співставлення витрат і вигод та забезпечується висока професійність виконавців.

1.2. Концептуальний підхід до організації місцевого самоврядування

Місцеве самоврядування є одним зі способів організації великої соціальної формації – місцевої громади – та реалізації влади в її межах. Однією зі специфічних рис місцевого самоврядування є те, що реалізація влади має на меті не тільки підкорення індивіда загальним цілям, а й захист особистих інтересів індивіда – в межах його приватного простору та інтересів.

У економічному контексті місцеве самоврядування спирається на економічні ресурси, які забезпечують достатній комфорт громадянам – жителям місцевої громади. Джерелом цих ресурсів можуть бути місцеві збори та податки, які формуються за рахунок активів, якими розпоряджається місцева громада або безпосередньо самі громадяни. Тобто, домогосподарства, отримуючи доходи, здатні споживати соціальні блага та створювати попит, що є рушійною силою для діяльності підприємств, створення останніми робочих місць для домогосподарств.

Таким чином, виникає кругообіг соціальних благ у місцевих громадах, причому, початок цього кола знаходиться на етапі створення товарів та послуг, які забезпечують задоволення первинних потреб споживачу: їжі, безпеці, підтриманні здоров'я, житлі. На будь-якій території існування місцевої громади як соціальної формації є можливим за умови наявності пропозиції життєво необхідних товарів та послуг: продуктів харчування, ліків, комунальних та побутових послуг, житла. Задоволення цих потреб вимагає, у свою чергу, перехід на наступний рівень потреб, що вимагає необхідних організаційних заходах зі спілкування, розваг, відпочинку тощо. Ще один рівень передбачає підвищення індивідуального статусу, визнання, особливе коло спілкування та інше.

З точки зору підприємця, задоволення людських потреб є основою його бізнесу, що формує потенціал розвитку та створення пропозиції відповідних

товарів і послуг. Підприємець, намагаючись забезпечити пропозицію, реалізує ідею бізнес-проекту, витрачає власні гроші, бере на себе відповідальність за наслідки проекту, тривалість його дії тощо. Підприємці використовують всі наявні можливості для мінімізації непродуктивних для них видатків, в тому числі заробітної платні або інших соціальних видатків.

Держава та органи місцевого самоврядування виступають у якості регулятора, слідкуючи за балансом інтересів підприємців, найманих робітників, громадян, суспільства та власних інтересів. Успішне місцеve самоврядування у європейських країнах базується на тому, що кожне підприємство, організація є важливими складовими територіальної громади, що прямо або опосередковано забезпечують перманентність вироблення соціальних благ та відтворення соціально-виробничих відносин. Відносна автономність місцевого самоврядування забезпечує підтримку підприємницької діяльності і таким чином - реалізацію нових джерел прибутку, а також життєдіяльність домогосподарств (розпорядження власним майном, витратами, вибір між накопиченням або споживанням).

Місцеve самоврядування має значний вплив на інвесторів, які можуть розвивати підприємницьку діяльність на території громади, створювати нові активи та нові робочі місця. Все це є ресурсами для подальшого розвитку територіальної громади та посилення потужності місцевого самоврядування загалом.

Місцеve самоврядування як форма публічної влади та управління має свою визначену специфіку, яка зумовлена поєднанням категорій “право” (громади) та “управління” (вид). Водночас, місцеve самоврядування як категорія несе елементи самостійності - “само”.

Незважаючи на певну автономність місцевого самоврядування як складової державного управління, потреба у ньому виникала у період розширення великих імперій. Потреба в такій формі державної влади як самоврядування формується на певному етапі державотворення, але умови виникнення цієї потреби є різними. Перший випадок — коли держава

територіально сконцентрована на обмеженій території, наприклад у великому місті, але це місто є економічно, технологічно та політично розвинутим, має історичну та культурну самостійність і у таких умовах місцеве самоврядування являє собою управлінську систему, яка тотожна державному управлінню. Наочно таку модель можна спостерігати у давньогрецьких полісах (Афіни), або у сучасних міні-державах, таких як Люксембург, Сінгапур.

Інший випадок пов'язаний з існуванням територіальних громад, які має контролювати держава. Вони є різнорідними за культурними, релігійними характеристиками, розташовані на віддалених територіях, їх важко тримати під контролем за допомогою апарату насильства.

Місьцеве самоврядування, як одна з форм державного управління, являє собою такий розподіл влади, за яким носієм має бути населення адміністративної одиниці, що делегує право управляти собою обраним органом влади в рамках, які встановлені та погоджені з основною частиною населення. У місцевому самоврядуванні існують три джерела державної влади, які мають визначені інтереси:

- центральні органи державної влади – люди та інституції, які уособлюють владу держави, є вищим рівнем державного управління та визначають правила дотримання загальнодержавних інтересів на місцевому рівні;

- громада, населення певної території його активна частина, яка намагається реалізувати право на владу та дотримання місцевих інтересів через створені органи;

- корпорації, підприємства та підприємці, які використовують фактори виробництва, ресурси громади (в т.ч. загального користування) для реалізації бізнес-інтересів і, часто примусово, інтересів громади та суспільства.

Характер влади визначають відносини, що виникають в системі державного управління та місцевого самоврядування. Він зумовлює ступінь добровільності сприйняття управлінських рішень громадою та суспільством

в цілому. На території, що знаходиться у сфері повноважень місцевого самоврядування, виникає особливий тип відносин між представниками центральних органів державного управління, органів місцевого самоврядування, підприємцями, громадянами. Зокрема, важко визначити центр влади, (особливо для простих громадян). В цьому контексті виникають і знаходять свій розвиток концепції місцевого самоврядування. Можна виділити дві основні концепції, залежно від трактування території як господарської одиниці в складі макроекономічної системи держави. Одна з них розглядає місцеве самоврядування як складову державного управління, на яку покладено функцію місцевого представництва центральних органів державної влади та забезпечення існування місцевої громади як господарського механізму. Друга трактує систему місцевого самоуправління як самостійне явище, яка покликана забезпечити життєдіяльність громади, права та свободи громадян, мешканців місцевої громади у межах окреслених повноважень.

Саме “місцева” сутність державного управління є причиною багатьох невідповідностей наукових понять реаліям у місцевому самоврядуванні, які мають місце в сучасний період. Зокрема, делегування права управління місцевим мешканцям реалізується не завжди. Місцеві мешканці, які отримали довіру членів громади, не мають достатньої мотивації для вирішення їх проблем.

У сучасний період слова “правитель”, як і “правляча партія”, не використовується відносно своєї країни та території. Термін “правитель” передбачає уособлення та індивідуалізацію необхідних складових влади, а саме: структури, ієрархії, ресурсів, повноважень, сприйняття влади керованою системою (рис.1.1):

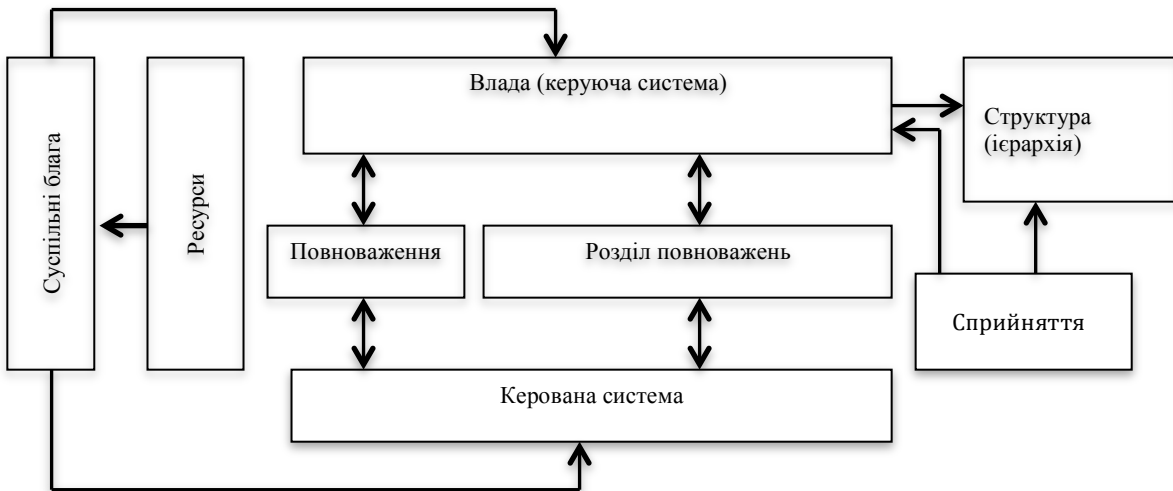

Рис.1.1. Структура управління в системі органів місцевого самоврядування

Таким чином, можна сформулювати якісні ознаки місцевого самоврядування.

1. Місцеве самоврядування займає особливе місце в управлінні суспільством, виступає специфічною формою публічної влади, яка не є безпосередньою складовою державної влади.

2. Місцеве самоврядування максимально враховує специфіку об'єкта управління. Проблеми місцевого значення вирішуються значно більш ефективно, аніж на центральному (ефективність в даному випадку оцінюється кількістю ресурсів, які витрачаються для вирішення проблеми). Розподіл сфер впливу на об'єкт управління між державою та органами місцевого самоврядування визначає чинне законодавство. Сам об'єкт управління – територіальна громада - перетворюється у первинного носія влади – суб'єкта управління.

3. Для місцевого самоврядування характерним є опосередкована участь місцевих мешканців у реалізації функції управління громадою, що виявляється через систему виборів міських та селищних голів і місцевих рад.

1.3. Інституціональні основи місцевого самоврядування

Як і будь-яка діяльність із публічного управління, місцеве самоврядування потребує розробки інституціональної основи. З позиції діалектичної доцільності, теорія інституціоналізму використовує найбільш широкий апарат для пояснення тих чи інших явищ і проблем місцевого самоврядування.

Теорія інституціоналізму була започаткована з причин нелогічності та парадоксальності деяких явищ, що за класичними концепціями мали б розвиватись іншим чином.

Так відбувається, оскільки поняття “інституції” охоплює: норми, закони, правила та загальний порядок, за яким функціонує суспільство; організації, які забезпечують дотримання норм, існування порядку та правил, за якими функціонує суспільство; соціальну поведінку, тобто типові, свідомі або несвідомі дії суспільного елемента, який реагує на певну ситуацію належним чином.

Теорія інституціоналізму – система філософських і економічних поглядів, які побудовані за принципами “переконливої логіки”. Засновниками теорії інституціоналізму є низка економістів початку ХХ сторіччя: Т.Веблен, Дж. Коммонс, В. Мітчел.

Економічні науки визначають інституціоналізм, як систему наукових поглядів, за якими об’єктом дослідження суспільних відносин є система інституцій. Поняття “інституції” охоплює норми та організації, які відповідають певній соціально-економічній формації.

Інституції у державному управлінні являють собою сукупність законів, норм та організацій, які визначають походження суспільних процесів. У трактовці соціально-економічних процесів, інституціоналізм використовує не тільки абстрактно-логічні закономірності, а й соціально-психологічні та морально-етичні аспекти, тобто зміст інституціоналізму полягає саме у тому, щоб врахувати позаекономічні фактори. В контексті місцевого

самоврядування такими “позаекономічними” є: етнічна специфіка місцевих громад, підприємницькі традиції, формування та дія економічних еліт, промислова структура території. Саме на місцевому рівні – у територіальних громадах - відбувається формування економічного потенціалу країни. В умовах демократичної держави місцеві громади формують структуру політичного лідерства, що в деяких країнах відображається у виникненні регіональних “кланів”.

У теорії інституціоналізму економічні явища доповнюються соціально-психологічними, які пояснюють відсутність логіки в розвитку деяких подій. Інституціоналізм розглядає економіку не тільки в аспекті взаємодії абсолютних і відносних факторів, а й як соціально-економічну структуру, в якій визначаються не окремі більш або менш важливі соціально-економічні явища, а розглядається вся їх сукупність у контексті колективних або індивідуальних норма поведінки. Тобто, інституціоналісти уникають притаманних політекономії понять “базис” або “надбудова”. Водночас, вони використовують різні соціально-індивідуальні, соціально-колективні та економічні явища, показники яких пов’язані між собою, взаємозумовлені, при цьому не визначаючи аксіоматичних пріоритетів.

Місцеве самоврядування в цьому контексті є адекватним об’єктом для застосування теорії інституціоналізму, оскільки управлінська діяльність центральних органів влади та інші речі, які знаходяться поза можливостями місцевого самоврядування, розглядаються лише у загальному контексті. Водночас, існує можливість застосування інших важелів та обставин на протидію або на користь дії таких факторів.

Держава у особі органів державної влади розробляє норми та закони, спираючись на власні потреби. Закони та норми мають забезпечувати найбільш ефективне функціонування держави та виконання нею своїх функцій. Тобто закони та норми, які приймає законодавчий орган, не повинні обмежувати правомочні дії інших суспільних об’єктів (громадян,

підприємців, чиновників) та порушувати їх інтереси, які не суперечать загальноприйнятим нормам.

Закони, нормативні акти в економічній діяльності носять характер рамок, в межах яких відбуваються ті чи інші економічні процеси. А ринковий механізм, в свою чергу, побудований на закономірностях попиту, пропозиції, ціни та інш., дія яких носить більш менш вільний характер та незначною мірою підлягає регулюванню.

Інша форма інституцій - організації - забезпечують дотримання норм функціонування суспільства, здійснюють збір та накопичення ресурсів, їх розподіл та використання, розробку та обґрунтування нових норм та законів. Інституції (організації) створюють основу будь-якої управлінської системи та побудовану у статичній ієрархії, яка відповідає поточній концепції управління соціальною формацією. Ефективність інституцій (організацій) визначається доцільністю законів і правил, якими визначається право існування інституцій.

Моделі соціальної поведінки являють собою вчинки громадян, підприємців та їх об'єднань які реагують на події та явища, в тому числі на прийняття норм, створення економічних умов, що визначають необхідність здійснення певних дій і реакцію на них з боку суспільних об'єктів.

Місцеве самоврядування в сучасній політико-економічній системі відчуває вплив багатьох факторів. Дія цих факторів різноманітна:

- політичні фактори значною мірою відтворюють державну політику в певній сфері та забезпечують лояльність місцевих громад до існуючої правлячої еліти;

- економічні фактори, впливають на спроможність забезпечити життєдіяльність громади та зумовлюють її взаємодію з центром (забезпечення інтересів громади у розподілі національного багатства), з підприємствами (забезпечення надходжень податків і зборів та здійснення соціально-важливих дій в інтересах громади), з громадянами, які споживають

послуги, що надаються органами місцевого самоврядування та їх структурними елементами та виробляють ставлення до них;

- соціальні фактори, що являють собою взаємозв'язок між громадою та органами місцевого самоврядування, зокрема, визначають спроможність місцевого самоврядування управляти, тобто спрямовувати життєдіяльність громади таким чином, щоб забезпечувати її стабільне існування, гармонійний розвиток і компроміс інтересів.

Саме різноманітність факторів, їх кількості та специфічного характеру, ускладнюють врахування найбільш важливих з них. Таке усвідомлення необхідно для визначення точок впливу та можливої реакції з боку структурних елементів громади. В іншому випадку навіть благополучні з економічної точки зору, але несприятливі з політичної точки зору регіони можуть бути менш привабливими для життєдіяльності та підтримуючих її заходів (наприклад, державна підтримка або активність інвесторів), ніж регіони з нижчим економічним потенціалом та технологічним середовищем.

Для застосування теорії інституціоналізму у місцевому самоврядуванні важливо врахувати постулат про поведінковий стиль функціонування підприємства або організацій. Поняття “місія організації”, яке, на нашу думку, перебільшує роль організації або підприємства як постачальника суспільно-необхідних соціальних благ, має бути мінімізованим. В умовах конкурентного середовища постачальник соціальних благ не може бути єдиним. Навіть монополісти втрачають первинну організаційну структуру, яка раніше давала їм можливість активно впливати на суспільство. Поведінка організації стає реакцією або способом адаптуватися до мінливих умов зовнішнього середовища та гармонізувати власні взаємовідносини з громадою.

Інфраструктура, яка утворюється в результаті формування відповідної поведінки організацій забезпечує ефективність ведення підприємницької діяльності та підвищення якості інформаційного обслуговування клієнтів.

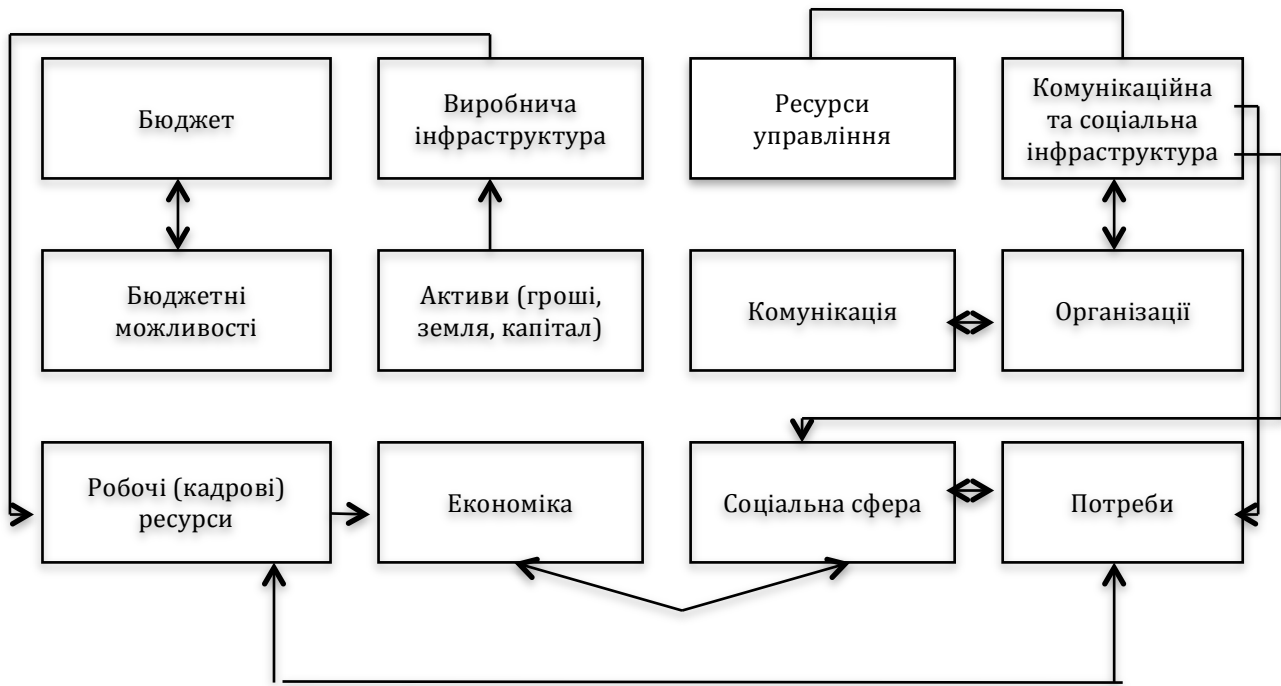

Рис 1.7 Схема організації ресурсів місцевого самоврядування

До економічних ресурсів місцевих громад відносяться бюджети, які наповнюються з різних, визначених законодавством, джерел, активи, які можуть утворювати ресурси та/або задовольняти економічні інтереси громад у будь-який інший спосіб.

Найголовніші економічні суб'єкти громади – підприємства (підприємці) та домогосподарства (громадяни) - мають кілька ключових інтересів, які можуть збігатися або не збігатись. Зокрема, необхідною умовою для ефективної підприємницької діяльності та найманої праці є належна продуктивність праці, тобто спроможність робітника виробляти деяку кількість продукту, використовуючи дані йому засоби виробництва.

Підприємства утворюють коло доданої вартості, яке забезпечує ефективний кругообіг соціальних благ – товарів, послуг, грошей. Підприємства забезпечують дохід домогосподарств, які потім утворюють відповідний попит та отримують прибуток.

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

2.1 Еволюція системи місцевого самоврядування в світі та в Україні

Місцеве самоврядування у історичному контексті розглядається як протиположність насильницькому утриманню державної влади. На перших етапах еволюції держави та державної влади наставав етап, коли владу отримували не в результаті військових або іншого роду насильницьких дій, а в результаті надання прав місцевим представникам розширення економічних можливостей, територій, що впроваджувалось при застосуванні силових дій або шляхом еволюції суспільних відносин.

Місцеве самоврядування в Україні має свою історію, яка бере свій початок із часів Київської Русі. Воно будувалось як особливе право народу висловлювати власну думку, через дію принципів магдебурзького права, які значно посилювали захист інтересів особистості, можливості громади впливати на рішення правителя, створення місцевих органів влади, делегування обраних представників.

Геополітичне становище України – між потужними імперськими конгломератами - зумовило застосування різних типів організації управління територіями. Західна модель того часу, що була заснована на магдебурзькому праві, передбачала надання широких повноважень і прав місцевим громадам за умов виконання чітко визначених зобов'язань перед правителем, носієм державної влади.

Зі сходу був спрямований потужний вплив Російської Імперії, яка контролювала велику площу, що була підкорена переважно силовими методами. Враховуючи тривалий період феодалізму в Росії та різноманітність етносів та культур, притаманних їй, застосування сили було єдиним дієвим методом, який давав результат при підкоренні східних та

північних народів, особливо у випадку, коли останні стояли на більш низькому цивілізаційному рівні.

У радянський період сформувалась специфічна система управління, яка базувалась на жорсткій ідеології, подавленні особистості та централізації ресурсних, інформаційних потоків. Головним ланцюгом цієї системи вважалося партійне керівництво, яке й визначало хід економічних і соціальних процесів. Мережа рад, яка залишилась у спадщину з того часу, була лише формальною структурою, яка демонструвала право громадян на вибір керівників, що не мали право дорадчих органів.

Розпад радянської системи довів її недосконалість та хибність лідерської ролі ідеологічних догм. Приклад інших країн підтверджує, що первинною для забезпечення добробуту громадян та свободи особистості є саме економічний розвиток, який забезпечується за схемою (рис.2.5);

Рис.2.1 Цикл забезпечення доходів домогосподарств

Економіка, яка базується на ринкових відносинах: конкуренції, мінімальному регулюванні, доступі до капіталу, гарантованому захисту приватної власності - може забезпечити гармонійні відносини між суспільством – громадою та керівництвом (системою органів управління).

Для сучасного етапу розвитку місцевого самоврядування в Україні характерні такі риси, як потреба у швидкому обігу подій, що випереджають можливості суспільства, як ментальні, так і ресурсні. В результаті суспільство переживає трагічні події в Донецькій та Луганській областях, в яких, зокрема, проявляється спроможність частини територій до автономного існування з високим потенціалом самозабезпечення. Хід подібних конфліктів свідчить про те, що автономне та ефективне існування місцевих громад та реальне самоуправління можливе лише в разі відсутності впливу ідеологічних (культурних, релігійних, націоналістичних) догм, які переважають раціональність економічних подій в межах даного суспільства. В рамках таких процесів, завдяки потужному інформаційному тиску створити тимчасовий стан підкорення чинною та досягнення мети правлячих, в тому числі маргінальних еліт без суттєвих витрат ресурсів.

Розвиток будь-якої наукової концепції є неможливим без практичного підґрунтя, системної діяльності, результати якої відповідним чином перетворюються у теорію. Місцеве самоврядування є системою, яка розвивалась паралельно з розвитком державності. В кожний історичний період система місцевого самоврядування відповідала тому державному устрою та економічній ситуації, що мала місце у певний період часу. Важливими факторами також була політика, розвиток особистості, ідеологія, які складались в межах держав та в певні історичні періоди.

Вважається, що історичний розвиток місцевого самоврядування розпочався одночасно з появою громадського способу життя та ознак держави. Місцеве самоврядування, хоча й не мало формального місця у термінології правителів, проте отримувало дуже реальне підґрунтя як частина механізму управління, який існував у свій час.

Родинно-племінні відносини можна вважати однією з перших моделей місцевого самоврядування. Плем'я обирало лідера, а також створювало примітивні органи управління – залежно від ситуації та обставин, в яких опинялось плем'я. Влада вождів була практично абсолютною, при цьому

прояви та можливості громади щодо самоуправління були незначними. Влада не надавала права експлуатації праці або володіння засобами виробництва, вона не передавалась у спадщину. Показовими моментами у первинному громадському суспільстві є те, що громадяни мали можливість висловлювати власну думку на загальних зборах, а більшість громадян мала можливість обирати керівників серед своїх сородичів. Склад громади визначався відносинами: територіальними, родинними та примітивними виробничими.

Одним з перших прикладів організації місцевого самоврядування, який відповідає сучасним уявам про демократію та самоуправління, був афінський поліс. Зазначимо, що саме грецька рабовласницька демократія вперше проголосила про самоуправління, народовладдя та створила механізми дієвої участі громади в забезпеченні життєдіяльності міста. Специфікою полісів було те, що періоди найбільш активного розвитку місцевого самоврядування відбувались паралельно з послабленням царської влади. В афінському суспільстві (громаді) складались чотири прошарки: аристократи, які вважались правлячою елітою; промисловці; землероби та військові.

Правляча політична та економічна аристократія не відповідала запитам промисловців та землеробів, які диференціювались за кількістю благ і засобів виробництва, що були в їх володінні. Незадоволеними вважали себе як більш заможні промисловці, так і малозаможні. Отж, сформувався соціальний конгломерат, який мав назву “демос” (народ). Структура демосу була неоднорідною, також різними були цілі його учасників: частина намагалась отримати особисту свободу, частина – доступ до засобів виробництва, частина – свободу в управлінні засобами виробництва або свободу від впливу держави. Частка “благородної” аристократії також приєдналась до демосу, в результаті чого утворився колегіальний орган управління полісом – ареопаг, який об’єднував військову, релігійну та судову владу, причому її керівники обирались терміном на один рік [Самоуправление в Древней Греции [Електронний ресурс]/Режим доступу - <http://all-politologija.ru/knigi/mestnoe->

samoupravlenie-kak-forma-demokratii-kovalenko/samoupravlenie-v-drevnej-grecii].

Структура ареопагу була доволі складною, однак в ньому були наявні всі ознаки суверенної демократії та дійсно представлені чотири основні соціальні прошарки суспільства, які мали вплив. Для народного зібрання функціонував робочий орган – рада чотирьохсот, який здійснював підготовчу роботу та виступав у якості вищого судового органу. Для розгляду всіх цивільних справ існував незалежний судовий орган, який обирався серед громадян, причому найнижчі прошарки мали в ньому відповідну квоту та могли делегувати представників.

Місьцеве самоврядування в Давній Греції було організоване у вигляді демів, керівництво яких змінювалось кожен рік та здійснювало цивільний та військовий облік, організацію життєдіяльності. Функції державного управління у афінському полісі співпадали з функцією самоврядування. Тобто, існував однаковий механізм делегування влади від основної маси активного населення представникам, які змінювались щороку (при цьому, кращі – залишались) та зборам для вирішення державних питань (головним чином зовнішніх), які здійснювалися кожні 10 днів. Суди співіснували із органами врядування та складались переважно з громадян, які в результаті вибору громади вирішували ті чи інші важливі суспільні питання [Коваленко Н.С.]. Кожен громадянин мав право звернутись до суду присяжних щодо незаконних дій третіх осіб (в тому числі, органів управління) відносно себе, однак, якщо справу не вирішували на користь позивача, він мав сплачувати великий штраф.

Афінська система місцевого самоврядування існувала тривалий період часу, поступово трансформуючись у муніципальне управління, характерне для часів Римської імперії [Коваленко Н.Е. Местное самоуправление как форма демократии: Учебное пособие.– СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2008.– 296 с.].

У Римі система самоврядування мала специфічний характер, який був пов'язаний передусім із поділом суспільства за кількома принципами:

- родинним, за яким громада розділялась на певну кількість родів, кожен з яких володів землями, засобами виробництва, здійснював самозахист тощо;

- аристократичним, який формувався в результаті відношення родів до влади (представники котрих займали керівні посади в органах управління, самоуправління та військової службі);

- майновим, що утворилось в результаті поступового нарощування кількості благ, розвитку засобів виробництва, використанню найманої праці (в тому числі, вільних людей).

Органи управління в Римі були побудовані за принципом централізації, але носили доволі демократичний характер (адже в той період часу апарат насильства не був досконалим та всеохоплюючим). Законодавчим органом було народне зібрання, що формувалось представниками кожного роду. Сенат здійснював виконавчу та дорадчу функцію при правителі. Окрім того, на віддалених територіях враховувалась місцева специфіка, тобто правителі не витрачали ресурси на вичавлювання місцевої культурної ідентичності, а використовували її у власних цілях. Правитель міг бути обраний народним зібранням (активною частиною громади), та виконував функції верховного судді. На керівні посади мали можливість потрапити лише представники аристократії, однак, з розвитком державних інституцій, в системі державного управління Римської республіки з'явилися посади, які належали тільки представникам “низів”. Надзвичайно потужним органом управління вважався Сенат, який охоплював законодавчу та виконавчу владу. Специфікою діяльності сенату вважалась, зокрема, професійність його членів та наявність апарату (робітників, які виконують допоміжну та патронатну роботу).

Римський поліс вніс до практики державного управління та права базові поняття та категорії, такі як: громадянин, муніципалітет, вибори тощо. Організація місцевого самоврядування на різних територіях Римської імперії мала певну специфіку. Система “муніципів” – автономних міст, де існував

особливий правовий статус, була зручною в умовах постійних військових конфліктів, оскільки підтримувала на постійному рівні правовідносини в сфері власності та господарства, а місцева специфіка відносилася переважно до способів реалізації державної та місцевої влади на територіях – елінізованих, латинських або візантійських мало таку ж структуру. Візантійська модель мала таку структуру: префект (префектура - група етнічних регіонів) – вікарій (діоцез, регіон – група провінцій) – презид (провінція) – місцевий сенат (місцеві громади).

У віддалених регіонах Римської імперії діяла система муніципального римського права, з частковим збереженням місцевих норм та традицій. Однак посилення влади центру супроводжувалось поступовим вилученням повноважень та скороченням компетенції місцевого самоврядування на користь держави.

Механізм посилення державної влади на територіях, що використовувався в ті часи, суттєво не змінився до сучасного періоду. По-перше, законодавчий орган держави створює норми, які централізують фінансові потоки та надають центру, тобто самому ж законодавчому органу, більші права розподілу. Залежно від ситуації, центр надавав більше ресурсів територіям, однак платою за економічну підтримку мала бути безумовна лояльність до політики, яку представляє держава. По-друге, створюється додаткова управлінська вертикаль, яка підкріплена військовою силою та має високі судові повноваження. По-третє, забезпечується потужна ідеологічна підтримка – у давні часи це мало переважно релігійний контекст, оскільки релігія пояснювала причини та основи державної влади громадянам. У наші часи, частина релігійного контексту замінюється інформаційним, який, за допомогою різних медійних засобів, забезпечує вплив на свідомість та підсвідомість громадян, формуючи необхідне сприйняття державної влади або відповідних змін в ній.

Римська система організації місцевого самоврядування отримала широке розповсюдження в Європі та стала основою континентальної моделі місцевого самоврядування.

На початку першого сторіччя н.е. в Римській імперії та територіях, що знаходились під її протекторатом, сформувалась уніфікована система організації місцевого самоврядування, яка складалась з: сенату (законодавчий орган) - місцевого магістрату (виконавчий орган) – народного зібрання (представницький орган).

Подальший напрямок розвитку державності в країнах Європи зумовили два суттєвих фактори: діяльність релігійних організацій та поява промисловців та робочих як соціальних груп, які постійно посилювали свій вплив на суспільство та вимагали врахування власних інтересів. Міста перетворились у осередки прогресу, а їх населення набуло статусу міської громади, яка складалась із “станів”– активних груп громадян, які об’єднувались за професійним або майновим принципом. Найбагатші підприємці формували “гільдії” та спрямовували свої зусилля на створення найліпших умов для своїх підприємств. Нижчі соціальні групи створювали “цехи” - професійні об’єднання, що схожі на сучасні профспілки для захисту своїх майнових прав та професійних інтересів.

Окремі міста у середньовічній Франції та Італії отримували статус міста-держави, де самоврядування та державне управління фактично поєднувались. Централізація мала переважно релігійну, а значне число функцій, що належать державі, виконували місцеві громадські об’єднання (професійні, етнічні тощо).

Активна та свідома участь населення міст в управлінні суттєво змінила ситуацію у місцевому самоврядуванні. Оскільки зростали рівень технологій, з’являлась інтелектуальна складова виробничого процесу – виникали нові проблеми, як стояли перед місцевим самоврядуванням. Формувались виробничі сили та виробничі відносини, удосконалювались засоби виробництва. Відмова від релігійного домінування в ідеології державного

управління призвела до розвитку суспільних відносин в цілому. Ключовим елементом, умовою розвитку в організації суспільно-економічних відносин, в тому числі – місцевого самоврядування, стали свобода особистості (право вибору справи, резиденції, відносин), спільні цінності для членів громади, підвищення рівню комфорту життя.

Таблиця 2.1

Національно-географічні моделі організації місцевого самоврядування

Модель	Характерні риси	Організаційно-правова основа
Континентальна європейська (Німеччина, Франція, Італія)	Сильна централізація, центроспрямований збір ресурсів, розподіл ресурсів центром, сильний ідеологічно-релігійний вплив на громади, суттєва різниця у економічному розвитку регіонів	Римське право, магдебурзьке право, закон, інституції
Англо-саксонська (Велика Британія, США, Канада)	Слабка централізація, відносно незалежний збір ресурсів, нерівномірний розподіл ресурсів, різний за силою ідеологічний вплив на суспільство	Закон, інституція, прецедент
Радянська	Сильна централізація, централізований збір та розподіл ресурсів, потужний ідеологічний вплив	Політика, норма, політична доцільність, ідеологія
Китайська	Вибіркова централізація, відносно незалежний збір і розподіл ресурсів	Економічна доцільність, інституції, політика
Латино-іберійська	Відносна децентралізація, помірно централізований збір ресурсів, помірно потужний релігійно-ідеологічний вплив	Суспільна та економічна доцільність, політика

З точки зору теорії управління, існує єдиний підхід до побудови моделі місцевого самоврядування, в якому є центр державної влади, що використовує такі механізми державного управління для реалізації своєї влади:

- політичний, що означає формування та реалізацію політики держави (постановка цілей, принцип розподілу ресурсів, формування структури влади, реакція на зовнішні обставини тощо);

- економічний, що означає відповідний характер розподілу ресурсів, забезпечення або сприяння їх відновленню, створення ресурсів та визначення характеру їх споживання;

- інституціональний – створення та забезпечення функціонування інститутів, норм, правил та організацій, які забезпечують їх дотримання;

- соціальний – забезпечення комфортного існування індивіда у суспільстві як відповідний компонент суспільних відносин.

У рамках реалізації кожного з механізмів державного управління діють органи місцевого самоврядування, які реалізують державну політику, створюють умови для відновлення ресурсів, споживають ресурси, виконують законодавчі норми та створюють регуляторні власні (які погоджені із загальними), забезпечують життєдіяльність громадян.

Основним критерієм автономності місцевого самоврядування є наявність власних джерел доходів, тобто джерел наповнення місцевого бюджету або інших аналогів місцевої казни – коштів, які являють собою джерело забезпечення громади. Доходи місцевого бюджету складають відрахування з різних видів підприємницької діяльності, податок на землю, прибуток комунальних підприємств, плата за адміністративні послуги, рентний дохід від використання різного роду активів, тощо (таблиця 2.3):

Таблиця 2.3

Активи місцевої громади та джерела їх забезпечення

Активи	Джерела
Податок на доходи фізичних осіб	Фонд заробітної платні (підприємства)
Податок на підприємницьку діяльність	Суб'єкти підприємницької діяльності (підприємці)
Земельний податок	Земля у володінні (приватні землевласники)
Оренда землі	Земля у користуванні (орендарі землі – підприємці)
Прибуток комунальних підприємств	Ефективні комунальні підприємства (ефективна організація життєдіяльності громади)
Плата за адміністративні послуги	Дозвільна діяльність адміністративних органів
Кредитно-інвестиційна діяльність	Фонди, банки, кредитні союзи

Згуртованість місцевої економічної еліти означає наявність спільних інтересів: не загального інтересу, яким може бути прагнення до прибутку, а створення єдиної корпоративної культури, яка сприятиме збільшенню прибутку у тих, хто спроможний його отримувати.

Специфічність місцевого громадянського суспільства означає наявність особливих рис, які відрізняють місцевих підприємців, чиновників, викладачів, науковців, студентів від таких самих у інших регіонах. Місцеве громадянське суспільство – представники громади, які формують природну суспільну думку – спільні погляди на вирішення важливих проблем життєдіяльності громади. Серед таких проблем: прийнятні способи заробітку, особиста безпека, збільшення суспільних та культурних цінностей, побудова ефективних відносин громади та центру.

Повноцінне громадянське суспільство має кілька сегментів, які класифікуються за видом діяльності, за віком, активністю. Головною основою відокремленості кожного прошарку є вид діяльності. Представники з часом мігрують в інші прошарки та постійно спілкуються між собою (табл.2.4):

Таблиця 2.4

Складові місцевого громадянського суспільства
територіальної громади

Структурний елемент	Представники	Роль
Основа - “скелет”	Власники засобів виробництва, менеджмент великих підприємств, політичні та культурні діячі	Забезпечують базові потреби суспільства та виконання основних функцій громади та держави (використання найманої праці, виробництво товарів та послуг, формування культури)
Основні, масивні гілки, які відтворюють зростання у певному напрямку	Чиновники, викладачі та науковці	Баланс потреб та інтересів, розвиток суспільних відносин, оцінювання ризиків
Нові “молоді” гілки	Студентство та вільна молодь	Визначають нові напрямки та ідеї суспільного розвитку,

		формують потреби, які виникають у цьому зв'язку
Атипічні елементи структури (оточують гілки)	Тіньові та кримінальні лідери, їх угруповання, девіантні особи	Визначають напрямки ризику та суспільної нестабільності, створюють або використовують їх, пропонують альтернативні варіанти суспільного розвитку

Основу громадянського суспільства складають власники засобів виробництва, підприємці, які створюють суспільні блага, споживчу якість, нову додану вартість, забезпечують рух коштів у економіці, підвищення комфорту, формування специфічної культури виробництва та споживання. Якщо відобразити структуру громадянського суспільства у вигляді діаграми Ішикави, то скелет – найбільш широка середня лінія – являтиме собою прошарок підприємців різного масштабу [Методика Ішикави].

Основні гілки – “кістки” відображатимуть чиновників, службовців, науковців – людей, які уособлюють специфічну групу, що має власну субкультуру. Ця субкультура побудована на основі скелету – прошарку підприємців: визначає її або пристосовується, слугує інструментом адаптації до неї.

Чиновник, державний службовець або співробітник корпоративної організації являє собою ланцюг, який пов'язує між собою елементи скелету. Викладач та науковець формують контури структури громадянського суспільства, визначають напрямки існування основи.

Молодь – студентство, вільна та робоча молодь – виявляють нові суспільні потреби, проблеми, які перешкоджають суспільному розвитку. Цей прошарок можна порівняти з молодими гілками, які виростають у різних, інколи несподіваних напрямках. Їх ріст може заважати зростанню структури в цілому або, навпаки зумовлює це зростання.

Атипічні елементи, девіанти являють собою різного роду утворення в структурі, які за формою та змістом суттєво відрізняються від решти. В переважній більшості випадків ці утворення зумовлюють проблеми для

суспільства, деякі з них викликають його руйнування або суттєві зміни. Суспільство веде боротьбу з цими елементами. Вона є успішною тільки в тому разі, коли в цій боротьбі задіяні всі структурні елементи суспільства (підприємці, молодь, чиновники). Атипічний елемент у своїй сутності наочно ілюструє такі явища, як корупція, організована злочинність, тіньова економіка, негативні девіації. Протидія кожному з цих явищ можлива лише за умов спільної позиції всіх структурних елементів. Якщо хоча б один з елементів не приймає участі у загальній протидії, то результат боротьби буде нульовим або негативним у цілому.

2.2. Організаційно-правові основи самоврядування в Україні та деяких зарубіжних країнах

Кожна країна у процесі державотворення встановлює свій специфічний механізм взаємовідносин між центром та територіями, центром та громадами, територіями та громадами. Специфіка побудови цього механізму зумовлена низкою факторів та обставин, серед яких головним є наявність кількості ресурсів, які необхідні для виконання державою своїх функцій та забезпечення життєдіяльності громадян як спільноти. Інші фактори, такі, як етнічна, культурна, промислова різноманітність, не відіграють значної ролі у побудові взаємин у середині великих соціальних формацій.

Переважна частина принципів, за якими діє механізм реалізації місцевого самоврядування, занотована Конституції держави та національному законодавстві у вигляді законів, які визначають принцип взаємовідносин між центральними органами влади – керівництвом держави та органами місцевого самоврядування, місце громади у конфігурації влади. В тоталітарній державі ефективна структура влади може обходитись без органів місцевого самоврядування, спираючись на безумовну підтримку населення та доводячі свою волю через мережу адміністрацій. Така практика може тривати недовгий час. Усередині суспільства існує ірраціональна

потреба у антагонізмі, який спрямовується на виразників та носіїв державної влади. Ця потреба реалізується через формування протестних думок та проведення відповідних дій, які забезпечуються підтримкою народу – населення, громадян, які, на відміну від членів громадянського суспільства не мають конкретної спільної думки, проте – організуються під впливом обставин, а також за моральної та матеріальної підтримки третіх осіб (представників партій, власних структур, іноземних агентів впливу тощо).

Механізм місцевого самоврядування формується у двох площинах. Перша полягає у вирішенні власних справ, що стосуються життєдіяльності місцевого суспільства. Інша площина полягає в тому, що місцеве самоврядування є невід’ємною частиною механізму державного управління, який підпорядковує його своїм потребам та використовує виключно заради збільшення потужності владного впливу на об’єкт управління.

Організаційно-правові основи місцевого самоврядування в державі побудовані, передусім на основі Конституції як основного закону, що загалом регулює принципи застосування норм права в країні та декларує основні права, свободи та обов’язки громадян, підприємств інших суб’єктів цивільного права, в тому числі органів влади, до яких відносяться і органи місцевого самоврядування.

Визначимось із поняттями, які мають місце в правовому та економічному контекстах місцевого самоврядування.

За Конституцією України та Законом “Про місцеве самоврядування в Україні” місцеве самоврядування, це - є гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади - жителів села чи добровільного об’єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста - самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

Європейська Хартія місцевого самоврядування (як основний правовий акт, на який посилаються законодавчі акти інших країн) визначає це поняття,

як - право і спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання і управління суттєвою часткою суспільних справ, які належать до їхньої компетенції, в інтересах місцевого населення [39].

Конституція США прямо не визначає поняття “місцеве самоврядування”, як компетенцію штатів, які в свою чергу являють собою первинні одиниці місцевого управління. При цьому регулювання життєдіяльності місцевих громад делеговане на рівень штату, тобто саме законодавство штату встановлює механізм реалізації місцевого самоврядування та структурну одиницю - муніципалітет.

Федеральний державний устрій Сполучених Штатів та велика територія зумовлюють значну самостійність органів місцевого самоврядування, якими є законодавче зібрання штату в тому числі порядок та принципи використання ресурсів – коштів, які є надходженнями до бюджетної системи США. Механізм формування доходів бюджету штату суттєво відрізняється від того, що функціонує в Україні, при цьому велика частка доходів бюджету, в т.ч. податкові платежі та акцизи збираються податковими органами штату та залишаються в бюджеті штату не потрапляючи до федерального бюджету.

У податковій системі США не існує податку на додану вартість, а основним джерелом доходів державного бюджету є податок на доходи фізичних осіб. У надходженнях до державного (федерального) бюджету питома вага цього податку складає 50%, бюджету штатів – 21%, бюджеті міст – 4%. Серед доходів місцевих бюджетів також важливе місце займає податок на доходи корпорацій, тобто податок на діяльність великих компаній, які можуть бути кваліфіковані, як корпорації за кількістю працівників, диверсифікацією видів діяльності, обсягами фінансових потоків. На центральному (федеральному) рівні найбільше значення має податок на доходи фізичних осіб, на рівні штатів – акцизи та спеціальні податки, на місцевому рівні – різні види майнового податку.

Баланс в систему оподаткування вносять податкові кредити, які пов'язані з внутрішніми інвестиціями, амортизацією та виснаженням надр. Практика свідчить про те, що податкові кредити (мається на увазі кредит у реальному сенсі цього слова, а не накопичена сума ПДВ, який було сплачено за товари та послуги протягом звітного періоду) є одним з найважливіших стимулів економічного розвитку в країні.

У США діє система управління, яка дозволяє управляти великою різномірною територією без застосування ідеологічних, інформаційних важелів. У США існує чітке розмежування повноважень і функцій між рівнями управління: федеральним (держава), регіональним (штат) та місцевого самоврядування (округи та міста). Система місцевого самоврядування та управління в США будуються на адміністративно-територіального поділі, причому останній входить до власної компетенції штатів і, певною мірою, є продуктом самовизначення громад. Кожен зі штатів має специфічну систему самоврядування. Більшість штатів (окрім 2-х) поділяються на графства. Загалом в Сполучених Штатах більш ніж 3 тис. графств, які, фактично є територіальними громадами. Колегіальних виконавчих органів місцеві ради не утворюють. Місцеві ради відповідають за вирішення місцевих проблем та визначають проблеми місцевого розвитку. Графства поділяються на тауни та тауншипи. Тауни – міста з прилеглими територіями, тауншипи- група приблизно однакових селищ.

Міста виділяються з графств та мають власну систему самоврядування. В США існує три моделі міського самоврядування. У більшості міст застосовується система “рада-управляючий”, за якою населення обирає раду, вона обирає мера, голову ради – а управлінською діяльністю займається професійний менеджер, який працює за контрактом. У невеликих адміністративно-територіальних одиницях загальні питання та обирається виконавчий комітет (з 3 або 5 осіб) для вирішення загальних питань. У більших територіальних громадах зібрання мешканців проводяться за селищами. Разом із вирішенням загальних питань та обранням виконавчого

комітету, зібрання громадян обирають деяких посадових осіб: казначея, констебля та інших. В місцевих громадах також обираються ради та комітети за різними питаннями: гуманітарними, опекунські, для допомоги малозабезпечених тощо.

Місцеве самоврядування відіграє велику роль, службовцями органів місцевого самоврядування є більш ніж 50% загальної кількості державних службовців. Сукупні місцеві бюджети дорівнюють 40% федерального бюджету, при тому, що основні джерела доходів бюджетної системи США спрямовані до федерального бюджету. Повноваження місцевих органів пов'язані головним чином із соціальними проблемами та життєдіяльністю громад. Окрім адміністративно-територіальних одиниць в США створюються спеціальні округи, які не співпадають із адміністративно-територіальним розділом, а зумовлені природними причинами та обставинами. В таких округах населення обирає або комітети, або орган, який створює округ та призначає посадовців [Батычко В.Т. Муниципальное право. Конспект лекций. Таганрог: ТТИ ЮФУ, 2010 г. [Електронний ресурс]/Режим доступу - <http://www.aup.ru/books/m234/>].

Американська Конституція та Білль про права визначають те, що питання організації місцевого самоврядування знаходяться в остаточній компетенції штатів. Відповідно, у законодавстві ця інституція вважається складовою системи влади штатів. Джерелом влади штатів є конституції штатів, які у деяких випадках прямо проголошують право територіальних громад на місцеве самоврядування; акти, які їх легалізують, зокрема, муніципальні кодекси; підзаконні акти виконавчої влади штату, які приймаються згідно з делегованими повноваженнями та знаходяться у різних сферах управління.

Правотворчість штатів у сфері місцевого самоврядування доповнюється федеральними, з питань, які стосуються суттєвих загальнофедеральних інтересів. Нормотворчі повноваження муніципальних органів визначаються як надані їм штатами та реалізовані такими органами в

якості агентів штатів. Місцева правотворчість більшою мірою реалізується шляхом прийняття територіальною громадою відповідної хартії самоврядування, яка декларує основні принципи застосування місцевого самоврядування та взаємовідносини в системі “держава-штат-графство-округ-місто”. Право на таку хартію встановлюється конституціями 44 штатів. Однак, таке право мають лише ті територіальні громади, які визнані інкорпорованими, тобто чисельність населення перевищує визначений нормою ліміт. Місцеві хартії за своїм змістом не йдуть супереч конституції штату та й федеральній конституції та приймаються на місцевому референдумі. За змістом хартії носять конкретний характер та обов’язково розкривають такі питання, як: організація влади, формування органів місцевого самоврядування та їх апарату на основі виборності та призначень, статуси посадових осіб місцевого самоврядування та органів влади: реалізація громадської ініціативи та проведення референдумів.

Оскільки в рамках англо-саксонської правової системи, джерелом права є судовий прецедент, який, він застосовується в системі місцевого самоврядування, на його підставах формулюються гарантії прав місцевого самоврядування та є необхідним елементом в механізмі контролю за ним з боку уряду штатів на основі використання доктрини “*ultra vires*”. Доктрина “*ultra vires*” означає можливість дій поза межами статутів та нормативних актів, які стосуються конкретних повноважень та відповідальності юридичних осіб.

Саме з причин застосування зазначеної доктрини звичай, як джерело права місцевого самоврядування, не отримав розповсюдження на території США.

Зауважимо, що специфічною рисою системи місцевого самоврядування США є відсутність чіткого розділу повноважень між адміністративними одиницями різних рівнів і вирішення складних питань забезпечення життєдіяльності: організації енерго- та водозабезпечення, природоохоронної діяльності, проведення санітарного нагляду, розвиток інституцій громадської

безпеки населення. Відсутність такого розмежування призводить до того, що в деяких надзвичайних ситуаціях управлінський механізм не працює належним чином. Однак в умовах сталої демократії недостатньо чітке розмежування повноважень призводить до того, що важливі для місцевої громади проблеми вирішуються шляхом самоорганізації. Причому в такому механізмі приймають участь не тільки громадяни та делеговані ними до місцевого самоврядування представники, а й виконавчі органи держави різних рівнів.

Управлінська система в місцевому самоврядуванні США носить визначений корпоративний характер – управлінські організації в органах місцевого самоврядування. Оплата праці робітників місцевого самоврядування здійснюється на різній основі: безоплатний, символічна платня, погашення витрат, які пов'язані із виконанням функцій, висока (відносно ринку праці) зарплатня, яка виплачується радникам місцевих рад великих міст за контрактом. У будь-якому випадку робота в органах місцевого самоврядування не обмежує права займатись підприємницькою або іншою оплачуваною діяльністю.

Організаційні аспекти діяльності в сфері накопичення ресурсів місцевого самоврядування полягають у таких діях як ініціювання проектів публічно-приватного партнерства між підприємцями, політичними діячами та представниками громадянського суспільства, які взаємодіють у інтересах розвитку місцевої територіальної громади.

Організація такої діяльності є у першу чергу юридичним супроводом публічно-приватного партнерства, організацію кластерів та інших цільових об'єднань, які є співорганізаторами партнерства та інших дій, які приносять відповідний соціальний та опосередкований прибуток місцевим територіальним громадам та окремим особам, підсилюють ефективність місцевого самоврядування та публічного управління в цілому.

РОЗДІЛ 3

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РЕСУРСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

3.1. Інституціональні та економічні аспекти ресурсної автономії місцевого самоврядування

Ресурсна автономія місцевого самоврядування передбачає самодостатність місцевої громади в організації роботи органів управління та належній кількості ресурсів для управління, забезпечення життєдіяльності громади. Ресурсна автономія, на практиці, забезпечується необхідною кількістю джерел (фінансових, земельних, продовольчих, трудових, інтелектуальних, інформаційних, технологічних) ресурсів та їх наповнення, які надають громаді можливість життєзабезпечення у поточний період та в майбутньому.

Фінансові ресурси, фізично, являють собою кошти місцевого бюджету, який наповнюється з місцевих джерел, переважно за рахунок стягнень з особистих надходжень громадян і доходів промисловців та підприємців. Решта доходів місцевого бюджету являють собою трансферти з Державного (центрального) бюджету, міжбюджетні кредити для покриття касових розривів, банківські кредити для покриття критичних видатків та інвестування у впровадження нових технологій, прибуток комунальних підприємств, плата за адміністративні послуги, оренду та використання об'єктів комунальної власності та інше.

В якості фінансових ресурсів можуть розглядатись різного роду позабюджетні джерела фінансування: місцеві інвестиційні фонди, проекти приватно-публічного партнерства, приватні пенсійні фонди, проекти розвитку місцевої інфраструктури, благодійні програми. Якість фінансових ресурсів визначається їх достатністю, ліквідністю, збалансованістю та доступністю до використання в інтересах громади. Достатність фінансових

ресурсів – забезпечення у належній кількості вирішення всіх проблем життєдіяльності, безпеки, місцевого розвитку та створення потенціалу у майбутньому періоді.

Як джерела фінансових ресурсів, можуть розглядатись підприємства, які мають прибуток у тривалому періоді, громадяни, які займаються підприємницькою діяльністю або працюють у якості найманих робітників. Потоки фінансових ресурсів мають бути впорядковані через казначейський і банківський механізми. Найбільш ефективним для громади є банківський механізм (рис 3.1):

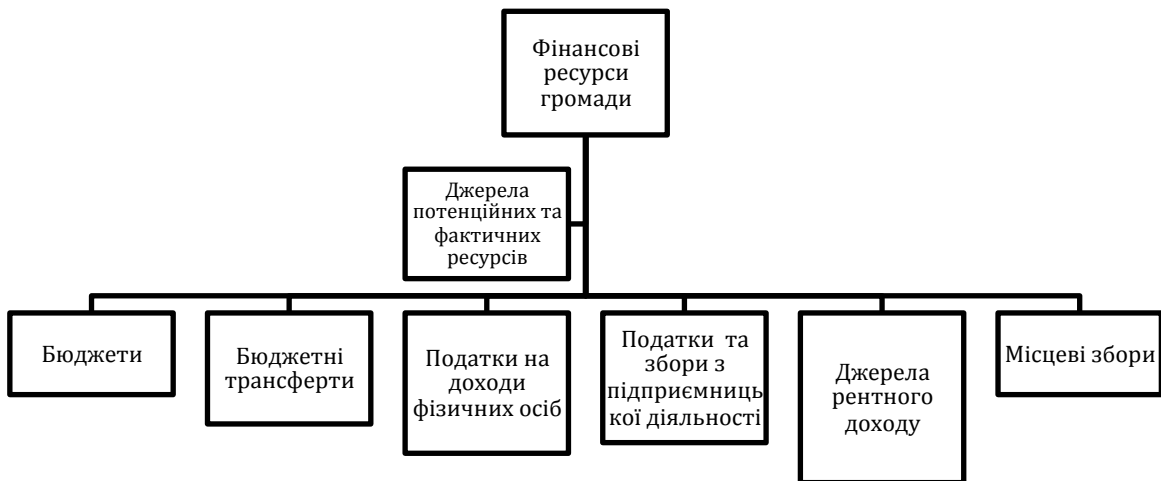

Рис 3.1 Класифікація фінансових ресурсів місцевих громад

Трудові ресурси – працездатне населення, особи, які мають актуальні на даний період часу спеціальність, професію, кваліфікацію. Трудові ресурси є первинним фактором інвестиційної привабливості території. Важливими факторами, які визначають цінність трудових ресурсів, є: освіта (рівень освіти визначає спроможність робітників виконувати певний набір функцій), рівень фізичної підготовки (визначає спроможність робітників до активної трудової діяльності; здатність відтворювати інтелектуальний потенціал

Інтелектуальні ресурси об'єднують в своєму загалі наукових діячів, підприємців, педагогічних працівників, керівників, які спроможні разом підвищувати ефективність застосування факторів виробництва або їх

взаємодію. Інтелектуальні ресурси своїм впливом підвищують якість фінансових, трудових ресурсів.

Земельні ресурси являють собою особливу форму природних ресурсів, які можуть використовуватись як фактор, так і засіб виробництва одночасно. Земельні ресурси представляють собою земельні ділянки, на яких розміщуються промислові та сільськогосподарські об'єкти, інфраструктура, житлові будинки, ділові та торгові центри, адміністративні будівлі, ліси, пасовища. Місцеві громади отримують вигоду від використання земельних ресурсів у вигляді рентної плати, земельного податку або продажу (при приватизації).

У попередніх параграфах, була виділена низка обставин, які визначають специфіку економічних відносин, що утворились між громадою, особистістю, державою, підприємством. Кожен з зазначених елементів є невід'ємним елементом громади, має свої інтереси та прагнення. Також кожен з елементів має можливість та доцільність впливу на інші через процеси, дії, що відбуваються в системі управління.

Економічні відносини у місцевій громаді мають первинне значення. Саме на економічній вигоді основана переважна більшість суспільно-політичних процесів: від стабільного існування громади до суттєвих трансформацій, які змінюють стан, структуру громад, їх взаємовідносини з центром. Економічні відносини в місцевих громадах будуються на комплексі умов, які є специфічними для кожного територіальної громади та, у кінцевому результаті, визначають економічний стан та добробут кожного домогосподарства або їх переважної кількості. Умовами стабільної, розвинутої місцевої громади є: наявність достатньої кількості підприємств, що забезпечує рівень безробіття не більше 4-5% (за методикою Міжнародної організації праці), вищий рівень технологій, який забезпечує адекватну заробітну платню та різноманітність кваліфікацій у трудовій діяльності населення; соціальне та пенсійне забезпечення, яке дозволяє громадянам задовольняти власні потреби, виконувати соціальні зобов'язання та не

пригнічувати діяльність підприємств; результативна система місцевого самоврядування та державного управління.

На структуру відносин, які виникають у місцевому самоврядуванні, впливає низка суспільно-економічних процесів, які присутні в будь-якій сучасній соціальній формації та існують незалежно від стану місцевого самоврядування або державного управління (табл.3.1):

Таблиця 3.1

Процеси, які відбуваються в системі місцевого самоврядування

Процес	Об'єкт впливу	Очікування, наслідки та результати впливу
Формування громади	Місцеве населення	Поява громадянського суспільства та свідомі вибори керівництва
Забезпечення життєдіяльності громади	Місцева спільнота	Досягнення рівня комфорту та добробуту, які відповідають наявним ресурсам
Побудова відносин з центром	Місцева громада, органи місцевого самоврядування, центральні органи державної влади	Взаємовідносини, в яких кількість ресурсів, які надходять від центру дорівнює кількості вигод, які центр отримує (у періоді 5-10 років)
Розвиток місцевої громади	Місцева громада та держава в цілому	Збільшення кількості об'єктів суспільної інфраструктури, та підприємств з урахуванням частки зайнятого населення. Позитивний приріст населення.

Інститути є найбільш важливими категоріями, що впливають на стан розвитку місцевого самоврядування. До них відносять норми (закони, традиції, психологічні явища та установки які існують в суспільстві та можуть бути використані у його життєдіяльності) та організації, які мають дотримуватись цих норм, а також забезпечувати їх дотримання членами суспільства. Такий висновок можна сформулювати на основі різниці між моделями місцевого самоврядування, які сформувались у Великій Британії, США, континентальній Європі, країнах Сходу, Росії. Специфіку відповідних моделей і визначили інститути, такі як: римське та магдебурзьке право, військовий комунізм, різні течії християнства та ісламу, прецеденти, колоніальна політика тощо.

Іншою категорією, що визначає характер місцевого самоврядування та формується відповідно до його розвитку є корпоративізм, тобто формування соціальних підсистем в суспільстві, громаді, на підприємстві – будь-якому об'єкті де існує соціальна, інтелектуальна, професійна різниця між індивідами.

3.2. Напрями забезпечення економічної автономії місцевих громад

Економічна автономія місцевої громади складається з таких обов'язкових елементів, як: власні джерела доходів, ефективна підсистема накопичень та раціональна підсистема видатків. Джерела доходів мають бути достатніми, тобто забезпечувати видатки (хоча б їх критичну частину). Підсистема накопичень має забезпечувати збереження економічних ресурсів і збільшення їх кількості за рахунок операцій з капіталом (рис. 3.3):

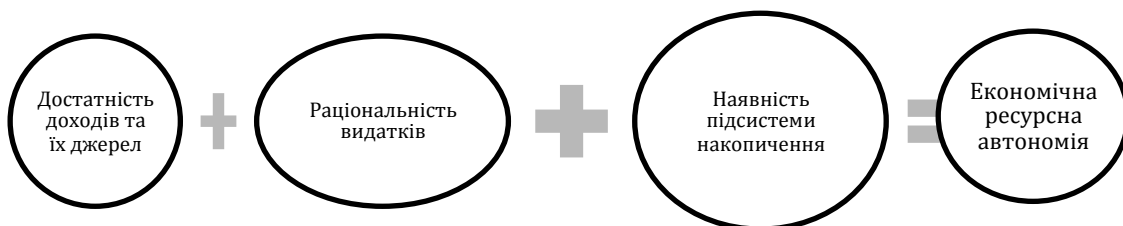

Рис.3.3 Складові економічної ресурсної автономії місцевого самоврядування

Раціональність підсистеми видатків є первинною. Тобто, частина видатків має спрямовуватися на забезпечення життєдіяльності громади, частина – забезпечувати майбутній розвиток, частина – спрямовуватися на реалізацію державної політики. Такі категорії, як справедливість та прозорість у розподілі видатків є вторинними, вони завжди мають певні обмеження в реалізації, а їх застосування має на меті, передусім, вирішення ментальних проблем суспільства.

Вторинність категорій “справедливість” та “прозорість” при розподілі соціальних благ обумовлена тим, що в суспільстві (громаді) немає єдиної думки щодо критеріїв справедливості. Формування спільної думки громади в сучасних умовах є можливим лише у зрілій суспільній формації. Зрілість кожної суспільної формації визначається такими факторами, як економічна самодостатність, наявність політичної та економічної еліти, які спроможні нести політичну та економічну відповідальність за долю місцевої громади, навіть за несприятливих умов та з невизначеним результатом. Важливою рисою зрілого суспільства є його спроможність до розвитку, який відбувається за рахунок власного економічного, політичного та інформаційного потенціалу (рис.3.4):

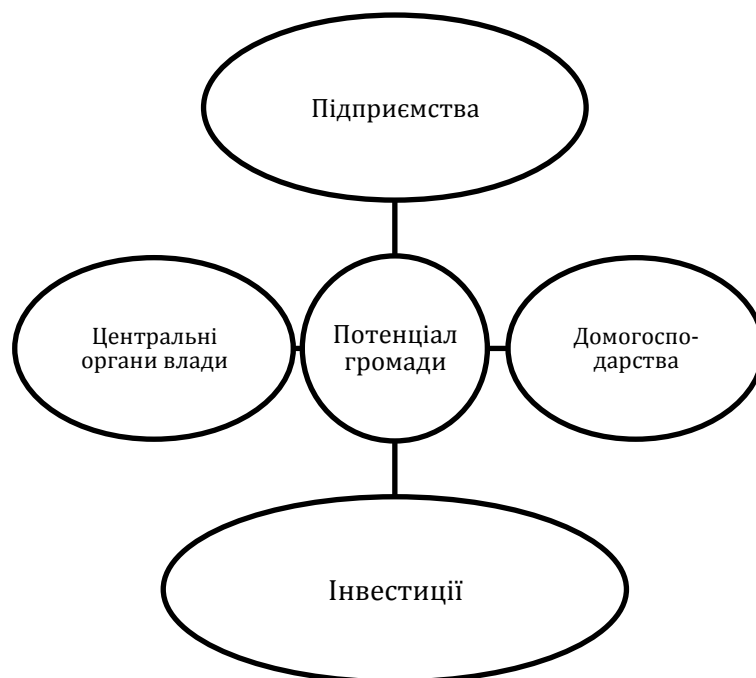

Рис. 3.4 Складові потенціалу місцевої громади

Економічний потенціал місцевих громад складається з їх спроможності забезпечувати власну життєдіяльність, економічний та соціальний розвиток. У рамках кожної з відомих моделей місцевого самоврядування життєдіяльність громади забезпечується трьома основними способами:

- за рахунок надходжень з місцевих джерел, тобто відбувається перерозподіл ресурсів з працюючих суб'єктів, які створюють додану вартість (домогосподарства та підприємці) на користь громади в цілому;

- за рахунок держави, коли з централізованих джерел на користь громади надходять кошти, якщо потреби в них є більшими ніж може відтворити громада;

- за рахунок самих громадян, коли ні держава, ні місцеве самоврядування, з різних причин, не забезпечує виконання своїх функцій, отже, громадяни здійснюють самозабезпечення або використовують прості елементи самоорганізації.

На практиці мають місце всі вищезазначені способи залежно від ситуації, в якій знаходиться країна, громада. Важливим аспектом є також те, яку роль в масштабах держави виконує регіон та наскільки важливою є лояльність громадян до місцевого самоврядування та, відповідно, державної влади.

Цю саму “роль” регіону дуже складно визначити однозначно. Співіснування регіонів-донорів з депресивними регіонами має місце у багатьох країнах світу. В такому “симбіозі” існує кілька сенсів.

По-перше, кожна громада – це група ідеологічних симпатиків або, навпаки, протестантів відносно політичного керівництва регіону та країни, що виявляється на виборах. Запорукою отримання влади на будь-якій території є професійна оцінка ставлення з боку громад. Загальна соціальна установка в країні формується з урахуванням спільних думок мешканців території.

Вибори відбуваються в межах територіальних громад, тому вище керівництво країни зацікавлене в їх лояльності. У відносно стабільних та розвинутих регіонах населення задоволене політикою та не створює перешкод для її реалізації. Депресивні регіони, що отримують матеріальну підтримку від місцевого самоврядування, мають надію на поліпшення ситуації, отже, навіть незначна підтримка з боку представників державної влади забезпечує лояльність населення. Це означає можливість отримання підтримки населенням дій органів місцевого самоврядування незалежно від стану регіону, за умови проведення належної соціально-економічної політики. Однак ідеологічні симпатії громадян втрачають після зменшення кількості ресурсів та потрапляння громадян у стан дискомфорту або суттєвих обмежень життєдіяльності.

По-друге, на підставі матриці БКГ, ми виділили об'єкти, що надають ефект сьогодні, також що дадуть належний ефект через деякий час, а також, що надавали результати раніше. Зокрема, в післявоєнній Туреччині, найбільш перспективними та бажаними для освоєння вважались регіони передгір'я, там де була найкраща земля для аграрного виробництва, а землі на узбережжі були непридатні для вирощування сільськогосподарських рослин. Проте, з розширенням інвестицій у аграрний бізнес та суттєвих надання суттєвих податкових пільг, курорти Туреччини стали одним з найбільш важливих джерелом доходів для турецької економіки, навіть порівняно з традиційними галузями важкої промисловості.

Економічний потенціал місцевої громади – це передтечі активів, які можуть стати такими за умов їх ідентифікації, розвитку та правильного використання. Економічний потенціал складається з правильної сукупності факторів і засобів виробництва, які можуть створювати додану вартість або приймають участь у створенні додаткової доданої вартості іншими економічними суб'єктами.

Розглянемо економічний потенціал місцевої громади та основні його складові.

За визначенням Н.М. Громової, поняття “економічний потенціал” означає сукупна спроможність галузей національного господарства виробляти соціальні блага (продукцію, послуги, забезпечувати функціонування інфраструктури тощо).

Економічний потенціал регіону складається з наступних елементів:

- промислового потенціалу, тобто сукупності підприємств, які можуть виробляти та виробляють промислову продукцію і надають послуги;
- природного потенціалу, тобто природних факторів виробництва та ресурсів, які знаходяться на території незалежно від людської діяльності;
- інфраструктурного потенціалу, тобто умов та об'єктів, що поліпшують соціально-економічну діяльність на території та були створені в результаті людської діяльності;
- людського потенціалу, тобто суспільної діяльності, яка пов'язана не тільки з використанням праці як фактору виробництва, а й спроможністю людей до наукової та підприємницької діяльності, створенням суспільства в якому присутні конструктивна діяльність зі створення соціальних благ та творчий дух.

Наявність потенціалу у громади або її окремих об'єктів в економічній і/або соціальній сферах не означає однозначного добробуту суспільства та високий рівень його життя. Це зумовлюється лише сукупністю реальних можливостей та умов, які можуть бути реалізовані за певними обставинами.

Економічний потенціал вимірюється багатьма критеріями, що характеризують його складові. Основним критерієм, що найбільш потужно впливає на економічний потенціал регіону, є інтегральний показник його промислового потенціалу.

Цей інтегральний показник вимірюється даними, що відображають:

- кількість промислових підприємств, що діють на ринку та виробляють товари, їх галузева структура, стан та структура основних фондів;

- обсяги та динаміка капітальних інвестицій (місцевих та іноземних), тобто способи перетворення грошей у засоби виробництва, місцеві та іноземні інвестиції;

- динаміка збільшення (зменшення) чисельності промислових підприємств;

- кількість та структура осіб, що зайняті у сфері матеріального виробництва;

- динаміка чисельності осіб, що зайняті у сфері матеріального виробництва та структура їх руху;

- валовий внутрішній продукт (ВВП) та ВВП на душу населення.

Розглянемо регіон з підприємствами, що виробляють продукцію, яка користується попитом на ринку. Їх діяльність приносить прибуток та створює джерела для розвитку. Такий регіон є привабливим для інвесторів, які бажають вкладати гроші у прибуткову діяльність. В нових підприємствах створюються нові робочі місця, домогосподарства отримують більше доходу, формують нове споживання та новий попит, роблять накопичення, які трансформуються банками в інвестиції (у вигляді інвестиційного кредитування) та новий попит (у вигляді споживчого кредитування).

Водночас, промисловий потенціал несе в собі значні негативні ефекти, які частково нівелюють економічну користь від його реалізації, а саме:

- негативні екологічні наслідки, тобто вплив на навколишнє середовище, споживання ресурсів загального використання;

- висока залежність місцевих громад від великих підприємств (моно-міста, “містоутворюючі” підприємства);

- постійну потребу в капіталі, що пов’язана із необхідністю модернізації підприємств.

Вплив місцевого самоврядування на розвиток промислового потенціалу в умовах ринкової економіки та переважно приватної власності на засоби виробництва може бути як прямим, так і опосередкованим.

Прямий вплив означає створення власних підприємств та забезпечення ефективного управління на них. Опосередкований вплив носить інституційний характер та спрямований на розвиток умов, інституцій, які б забезпечували комфортне функціонування підприємств в межах місцевої громади. Обов'язковими умовами для підтримки підприємств, які позитивно впливають на функціонування місцевої громади, є створення робочих місць та розвиток суспільної інфраструктури.

Природний потенціал є критерієм, що визначає доцільність відкриття підприємства в тому чи іншому місці, інвестиційну привабливість території тощо. В умовах відкритої економіки існує можливість організації швидкого руху капіталу, залучення кваліфікованого персоналу та здійснення інфраструктурних перетворень на будь-якій території. За теорією Хекшера-Оліна, країна має переваги у виробництві тих чи інших соціальних благ, якщо володіє факторами виробництва в достатній кількості та оптимальній комбінації. Природними благами є корисні копалини, транзитне розташування регіону, сприятливий клімат, ландшафт, наявність водних ресурсів, сприятливе розташування людських поселень.

Природний потенціал місцевої громади може не використовуватись з наступних причин:

- низької управлінської культури, за якою керівники не знають, що робити з наявними природними ресурсами та факторами;
- існування наміру управлінців зберегти потенціал на майбутнє;
- недосконалості технології використання або нестача коштів на їх освоєння.

Природний потенціал, незважаючи на його наочність, складно виміряти, оскільки:

- самі по собі природні ресурси не мають цінності, їх використання потребує наявності засобів виробництва, технології та підприємницького інтересу;

- підприємства, що використовують природний потенціал, мають різні можливості та приносять різний ефект;

- природний потенціал розділяється на вичерпний та невичерпний, спільного або специфічного використання, однак кожна категорія потребує своєї методики оцінки.

Вимірювання природного потенціалу, що належить місцевій громаді можна за допомогою інтегрального критерію, який складається з наступних показників:

- потужність ресурсу у абсолютних величинах, якщо її можливо виміряти (наприклад: площа родючих земель, потужність запасів корисних копалин);

- місце розташування території, як зони транзиту, що є абсолютною або відносною перевагою території (наприклад, якщо шлях газопроводу територією країни є безальтернативним);

- потрібний обсяг інвестицій для освоєння природного ресурсу на в межах території.

- наявність інших факторів виробництва, ресурсів та інфраструктури, що сприяють або перешкоджають освоєння ресурсу.

Природний потенціал місцевої громади залежить від рівня науково-технічного прогресу та правових відносин, які склались у межах території. Існує багато прикладів, за якими місцева громада, незважаючи на велику кількість ресурсів у вигляді родовищ не отримує вигоди від їх використання. Важливе значення для територіальної громади має галузева різноманітність підприємств. Наявність на території однієї громади підприємств різних галузей дає можливість диверсифікувати обсяги суспільних видатків та суспільних доходів. Інвестиційна привабливість тієї чи іншої території складається з факторів, які визначають готовність інвестора нести ризикові витрати з метою отримання вигоди в майбутньому. Прибуток інвестора в цьому випадку розглядається як рентний дохід або власне як прибуток

(різниця між доходами та видатками), або як позитивна зміна вартості об'єкта інвестицій за умови високої ліквідності такого об'єкта.

Діяльність кожного громадянина тим чи іншим способом пов'язана із функціонуванням підприємств (рис.3.5):

Рис 3.5 Економічний вплив підприємства на місцеву громаду

Підприємства, наймані робітники, домогосподарства є першоосновою економічних відносин, які виникають на рівні місцевої громади. Домогосподарства відіграють первинну роль у створенні попиту та приватних інвестицій, які стимулюють інвестиції корпоративні – тобто впливають на активність сторонніх підприємців, які обирають територіальну громаду як територію для своєї виробничої діяльності.

У радянський період існувала практика розташування заводів на території міст з метою створення транспортних маршрутів мінімальної довжини, оптимізації енергетичної інфраструктури та трафіку робітників цих підприємств. Сьогодні ціна виробничої площі та складів підвищилась, тому

багато підприємств виводять виробничі та складські потужності за межі міста.

Інфраструктурний потенціал може бути вимірний абсолютними та відносними показниками, що враховуватимуть:

- абсолютну кількість об'єктів промислової та соціальної інфраструктури;
- співвідношення потужностей об'єктів інфраструктури до інших соціально-економічних показників, що відповідають об'єкту інфраструктури за призначенням, як то: чисельність населення, кількість промислових підприємств, промислових ресурсів, об'єктів торгівлі тощо;
- потужність об'єктів інфраструктури у фактичних величинах.

Інфраструктура місцевих громад є сферою прямої відповідальності органів місцевого самоврядування. Наявність інфраструктури, є найбільш важливим фактором забезпечення життєдіяльності, організації виробництва та розподілу благ у сучасному світі.

Сутність експлуатації сучасної інфраструктури полягає у наступному:

- інфраструктура може не приносити прямого суспільного доходу, але опосередковано сприяє його збільшенню;
- зростання доходів за рахунок використання об'єктів інфраструктури може отримувати один суспільний суб'єкт, а нести витрати – інший;
- інфраструктура потребує постійного громадського контролю та удосконалення;
- наявність та належний рівень розвитку інфраструктури є одним з важливих факторів інвестиційної привабливості території.

Об'єкти інфраструктури – це засоби, майно, окремо та у вигляді комплексів, які використовуються або можуть бути використані для забезпечення виробничої, соціальної, комерційної та інших видів діяльності з отримання нової доданої вартості або без такого.

Завдання органів місцевого самоврядування полягає не тільки у безпосередньому створенні необхідної інфраструктури, що в умовах

дефіциту ресурсів є надзвичайно складним завданням, а у стимулюванні підприємств та організації громадян до відтворення відповідних об'єктів. В життєдіяльності місцевих громад існує певна кількість інфраструктурних проблем, які можливо вирішити за умови спільних дій органів місцевого самоврядування, органів державної влади, підприємців та громадян.

3.3. Джерела ресурсної автономії місцевих громад

Автономія місцевих громад або економічно незалежне функціонування територій у деяких випадках є суперечливим станом, який частіше за все виникає з комплексу причин. Існуючі в світі приклади автономії є політично зумовленими явищами, які не мають під собою економічних основ. Автономія в політичному сенсі означає наявність деяких атрибутів державності: Конституції, структури органів виконавчої та законодавчої влади, судової системи. При цьому, як правило, автономна республіка має більше повноважень в управлінні бюджетом, який наповнюється з державного бюджету більш інтенсивно та в більших розмірах, ніж це має місце у випадку регіонального поділу. Державні трансферти в автономні регіони є більш активними, оскільки вони мають політичне обґрунтування та можуть бути опосередковані певними діями місцевих діячів або громади в цілому.

Економічна автономія у даному випадку є умовним явищем, оскільки на практиці автономні регіони є ще більш залежними від центру, аніж звичайні адміністративно-територіальні одиниці в унітарній або федеральній державі. Такі умовно автономні регіони отримують більшу економічну та ресурсну підтримку від центру, що забезпечується очікуванням центром більшої лояльності з боку місцевого населення та місцевих політичних діячів.

Важливим фактором ресурсної автономії місцевої громади, потужності впливу місцевого самоврядування є ресурсний потенціал місцевої громади.

Ресурсний потенціал охоплює не тільки наявні засоби виробництва та ресурси, а й ті об'єкти умови та обставини, які сприяють збільшенню коштів, появі сприятливих умов і обставин (табл. 3.1):

Таблиця 3.1

Складові ресурсного потенціалу місцевих громад

Елемент ресурсного потенціалу	Дія елементу ресурсного потенціалу	Умови реалізації
Земля (земельні ділянки різного призначення, в том числі під промисловими об'єктами)	- засіб отримання рентного доходу до місцевого бюджету; - місце розташування об'єктів громадської інфраструктури	Ідентифікація призначення та облік земельних ділянок які належать громаді, контроль за їх експлуатацією
Виробничі об'єкти (підприємства) в тому числі комунальні підприємства	- виплата заробітної платні; - частка прибутку підприємств зараховується до бюджетів відповідного рівня; - сплата податків та соціальних платежів	Надання реального сприяння підприємствам у відкритті нових промислових об'єктів, контроль фінансової дисципліни та дотримання соціальних зобов'язань
Об'єкти нерухомості непромислового призначення	- місце розташування житлових об'єктів; - місце розташування ділових та торговельних об'єктів.	Контроль за використанням об'єктів нерухомості
Підприємства малого бізнесу	- сплата єдиного податку; - оплата соціальних зборів - реінвестування особистого доходу у створення робочих місць	Підтримка підприємств малого бізнесу через пільгове кредитування, зниження порядку сплати податків, спрощення порядку реєстрації та зменшення кількості перевірок
Природні ресурси, вигідне місце розташування територіальної громади	- рентний дохід, що зараховується до місцевого бюджету; - інвестиційна привабливість територій.	Облік, інвентаризація та контроль об'єктів природних ресурсів місцевої громади
Спеціальні комерційні заходи, які проводить місцева громада для громадян та підприємців (ринки, ярмарки, виставки)	- прибуток від проведення таких заходів, що зараховується до місцевого бюджету; - збільшення прибутку учасників комерційних заходів та, опосередковано, вигоди, яку отримує громада	Планування та проведення комерційних заходів, залучення до державно-приватного партнерства
Спеціальні режими інвестиційної діяльності, вільні економічні зони	- збільшення кількості підприємств на території; - отримання доходів від діяльності суб'єктів вільних економічних зон	Реалізація проектів вільних економічних зон та спеціальних режимів на окремих територіях, обґрунтування таких проектів.

Ресурсний потенціал місцевої громади є сукупністю коштів, основних засобів, факторів виробництва, які можуть бути використані для отримання нової доданої вартості. Ресурсний потенціал формується як за рахунок життєдіяльності територіальної громади, так і наявним природним шляхом на даній території в даний період часу.

Основою економічних ресурсів місцевих громад в Україні є бюджетна система. Бюджетна система - це сукупність державного (центрального) та місцевих бюджетів України. Під поняттям “бюджет” розуміють план, сукупність майбутніх видатків на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та надходжень, які забезпечують ці видатки (рис.3.8):

Рис.3.7 Умовний баланс активів місцевого бюджету

Фактично, місцевий бюджет і додаткові асигнування центрального бюджету є тими самими джерелами, за рахунок якого існують місцеві громади, як самостійні відокремлені територіальні одиниці, забезпечується життєдіяльність населення, розвиток інфраструктури та впровадження державної політики на місцях.

Місцевий бюджет є основним, синтетичним джерелом ресурсів, проте більш важливим аспектом є формування самого бюджету та джерела, які забезпечують його. При цьому необхідно звертати увагу на первинність цих джерел, їх достатність і забезпеченість.

Обласний і міській бюджети формується із визначених Бюджетним Кодексом надходжень та витрачається в межах та за схемою, яка може певною мірою змінюватись за рішеннями місцевої ради.

Основним джерелом доходів місцевих бюджетів є податок на доходи фізичних осіб, яка залишається у розпорядженні місцевого бюджету. Можна сказати, що цей податок має територіальну прив'язку. Податкові агенти (підприємства), здійснюють платежі податку на доходи фізичних осіб на єдиний казначейський рахунок. Розмір частки податку на доходи фізичних осіб, яка належить місцевим бюджетам складає 75%. До державного бюджету надходить лише податок з доходів дипломатів, посадових осіб вищого рангу тощо. Області на території яких знаходяться великі підприємства-роботодавці, здійснюють наповнення місцевого бюджету переважно за рахунок податку на доходи фізичних осіб. Цей платіж, фізично, проходить через відповідні рівні бюджетної системи (рахункові палати) та потрапляє до місцевого бюджету (часто у скоригованому вигляді).

Другим за значенням джерелом надходжень до місцевого бюджету є трансферти з державного бюджету. Трансферти розділяються на цільові – субвенції, які витрачаються виключно за цільовим принципом, та нецільові, які вирівнюють бюджетні можливості – дотації, тобто ті, що можуть бути витрачені на будь-які потреби громади за рішенням місцевої ради.

Механізм трансфертів до місцевих бюджетів здійснюється за складною схемою, що пов'язане із наявністю двох фондів бюджету – загального та спеціального. Наявність двох фондів бюджету, на нашу думку, є результатом поступового переведення під контроль діяльності позабюджетних надходжень недержавних фондів, які, зокрема формувались на території громад та наповнювались за рахунок підприємств, програм міжнародної технічної

допомоги та інших джерел. Їх могли використовувати керівники місцевого самоврядування для наповнення місцевого бюджету та виконання своїх функцій. Обсяги трансфертів з Державного бюджету до місцевого визначаються Законом про Державний бюджет та обсягами бюджету, які затверджені на кожний наступний рік.

Наступним джерелом надходжень до місцевого бюджету є єдиний податок, який сплачують суб'єкти підприємницької діяльності на відповідних територіях. Єдиний податок розподіляється між державним та місцевим бюджетами відповідно до норм Бюджетного кодексу та у співвідношенні, яке визначене у Законі “Про державний бюджет”. Тобто, принцип розподілу єдиного податку та податку на доходи фізичних осіб здійснюється та переглядається щорічно Верховною Радою України.

Кошти, які акумулюються Державним казначейством на другому, обласному рівні в межах асигнувань державного бюджету спрямовуються на потреби місцевих бюджетів (відповідно до бюджетного розпису). Таким чином, кожного наступного року розподіл надходжень може здійснюватись, виходячи з тієї соціально-економічної ситуації, в якій опиняється країна у даним момент часу, тобто Верховна Рада може прийняти будь-який новий алгоритм розподілу коштів.

Наступним важливим джерелом надходжень до місцевого бюджету є плата за землю, яка знаходиться в управлінні або у володінні місцевого бюджету. Принцип справляння цього платежу є найбільш відповідним ринковим умовам та самої ідеї місцевого самоврядування. Адже розмір платежу встановлюється кожного року відповідно до ринкової вартості землі та економічної ситуації в межах території та по країні в цілому. Плата за землю здійснюється у трьох видах: плата за відчуження земельної ділянки на користь третіх осіб, земельний податок у чистому вигляді та плата за оренду земельної ділянки.

Наступне джерело надходжень до місцевого бюджету - це екологічні збори, які, на нашу думку, є найменш визначеним питанням у системі місцевих платежів. На це є з кілька причин:

- сума, яка справляється за викиди та розраховується на основі відповідного Закону, в співвідношенні до обсягу викидів є неадекватно малою, тобто не покриває всю шкоду, яка заподіяна громаді;

- відсутній механізм, який спроможний стимулювати підприємство до активного оновлення основних фондів, встановлення екологічно безпечного обладнання та впровадження технологій, що є екологічно чистими;

- не існує ефективної системи громадського контролю за викидами;

- кошти, які збираються у вигляді екологічного збору використовуються незалежно від обсягів і характеру викидів на території громади.

Екологічні збори стосуються підприємств, які здійснюють фізичні викиди до навколишнього середовища, що можуть бути об'єктивно зафіксовані за допомогою контрольної апаратури або розраховані за формулою відносно випуску продукції підприємства.

Наступним джерелом надходжень до місцевого бюджету є плата за ліцензії, дозволи на право розміщення об'єктів торгівлі тощо. Це джерело доходів є відносно незалежним, а дохід, за своїм характером – рентним. Основним фактором впливу на це джерело є інвестиційний клімат як сукупність ймовірних вигод відносно ризиків, що виникають при здійсненні підприємницької діяльності на території певного регіону.

Важливим аспектом діяльності органів місцевого самоврядування щодо отримання додаткових ресурсів до місцевих бюджетів є кредитна діяльність. Кредитування місцевих бюджетів є одним з видів державних трансфертів, який спрямований, головним чином на долання касових розривів. Однак ця операція є законною та значно ефективнішою в разі отримання кредитів із

зовнішніх джерел під конкретні проекти, які реалізуються в виробничій сфері.

Складемо таблицю, яка характеризує надходження до місцевих бюджетів та державного бюджету (табл. 3.5):

Таблиця 3.4

Питома вага різних надходжень в структурі бюджетів

Вид надходження	Джерело (платник)	Місцевий бюджет	Державний бюджет
Податок на додану вартість	Підприємства	-	Близько 25%
Податок на доходи фізичних осіб	Підприємство (агент), громадяни	До 50%	Близько 20%
Імпортне та експортне мито	Підприємство	-	Близько 5%
Єдиний податок	Підприємці (в т.ч. ФОП)	100%	1-2%
Податок на прибуток	Підприємства	-	Близько 10%
Земельний податок	Власники земель	До 10%	До 3%
Податок на нерухоме майно	Власники майна	До 1%	-
Акциз	Виробник та продавець підакцизної продукції	-	Близько 10%
Плата за адміністративні послуги	Фізичні та юридичні особи	Близько 1%	Близько 3%
Штрафи та примусові стягнення	Фізичні та юридичні особи	1-2%	2-3%
Прибуток державних підприємств	Клієнти (споживачі)	-	До 10 % (в т.ч. прибуток НБУ)
Прибуток комунальних підприємств	Клієнти (споживачі)	2-3%	-
Плата за оренду майна громади	Клієнти (партнери)	До 5%	-
Плата за оренду земель	Клієнти (партнери)	До 4%	До 4%

Важливим промисловим регіоном є Запорізька область. Цей регіон займає 5-6 місце за основними соціально-економічними показниками в Україні. В Запорізькій області виробляється велика кількість промислової продукції, яка експортується та слугує джерелом надходження іноземної валюти на міжбанківський валютний ринок.

У Запорізькій області кількість мешканців – 1,9 млн. осіб. Кількість підприємств – 14777 (малих – 95,5%). Кількість зайнятих – 293 тис. осіб. Обсяг реалізованої продукції – 113 млрд. грн.(56% на великих

підприємствах, питома вага яких складає 0,2% від загальної кількості). Спад виробництва у порівнянні з 2013 роком склав 3,5%. Експорт – 3,3 млрд. доларів, імпорт – 1,55 млрд. грн. Обсяг роздрібної торгівлі складає 32 млрд.грн. (щороку зростає на суму, яка відповідає рівню інфляції). Середня заробітна платня - 3117 грн. Найвища – 5,7 у енергетиці, 5,2 – у видобувній промисловості, 4,8 – в металургії. Кількість економічно активних громадян – 888 тис.осіб, безробітних, що шукають роботу – 56 тис.осіб.

В Запорізькій області, яка розглядається, як базова у нашому дослідженні, обрахунок прогнозного обсягу доходів місцевих бюджетів Запорізької області на 2013 рік здійснено на підставі проекту Програми соціально-економічного та культурного розвитку Запорізької області на 2013 рік. Це означає те, що у основу формування місцевого бюджету покладено програмно-цільовий метод, відповідно до якого прогнозуються наступні макропоказники економічного і соціального розвитку області:

- темп зростання обсягу продукції промисловості в порівнянних цінах - 6,4%(по Україні в середньому 4,5%);
- індекс споживчих цін (середньорічний) - 104,8%;
- темп зростання фонду оплати праці робітників, зайнятих у галузях економіки - 6,6%;
- зростання середньомісячної заробітної плати до попереднього року - на 18 відсотків (по Україні – 18%).

Запорізька область є регіоном, який не має потужного лобі у центральних органах державної влади та, з огляду на складну екологічну ситуацію та велику застарілість основних фондів скоріше відноситься до “проблемних” регіонів, які на цей час не мають іншої перспективи розвитку, аніж екстенсивне використання основних фондів, природних ресурсів тощо. Відсутність реальної альтернативи розвитку промислового регіону, як використання існуючих потужностей підприємств призводить до того, що промислові підприємства, їх керівництво та власники не розділяють проблеми громад, хоча в деяких випадках є причиною таких проблем.

Прикладом є ситуація із забрудненням навколишнього середовища у промислових регіонах в т.ч. Запорізькій області, в якій не існує реального та дієвого механізму, який би стимулював промислові підприємства активно зменшувати шкідливі викиди. Проте ситуація, яка складається у зв'язку із тим, що підприємства, які найбільшою мірою завдають шкоди довкіллю є найбільшими роботодавцями та платниками податків, відносини з ними можуть трансформуватись у нерівноправну гру, в якій поведінка власника підприємства полягатиме у намаганні створити для себе максимально сприятливі умови для ведення бізнесу (мінімум витрат) та максимізувати прибуток.

Розглянемо структуру та обґрунтуємо окремі пункти місцевого бюджет більш детально. Було встановлено обсяг доходів загального і спеціального фондів обласного бюджету на рівні 3,7 млрд. грн.

Таким чином, обсяг видатків (з урахуванням сум трансфертів із державного бюджету) встановлено у розмірі 3,7 млрд. грн., що більше рівня 2012 року на 4,6%, з них за загальним фондом – 3,59 млрд. грн.(більше на 11,7%).

Ключовими джерелами доходів державного та місцевого бюджету є підприємства:

- пивобезалкогольний комбінат “Славутич” (“Карлсберг груп”), який сплатив до бюджетів всіх рівнів 1,45 млрд. грн.,
- акціонерне товариство “Мотор Січ” – яке сплатило до бюджетної системи - 807 млн. грн.,
- Запорізька АЕС, що сплатила до бюджетів 123 млн.грн.

Керівництво Запорізької області в якості основної соціально-економічної проблеми декларує екологічний стан та складність транспортної розв'язки через Дніпро.

ВИСНОВКИ

Кваліфікаційна робота магістра на тему “Організаційні аспекти використання ресурсного забезпечення місцевої громади” є комплексним науковим дослідженням проблематики розширення ресурсної бази місцевого самоврядування.

Актуальність проблеми зумовлена діалектичною потребою у ресурсах для розвитку будь-якого об’єкту. Місцеве самоврядування в сучасних умовах вважається одним з ймовірних місць досягнення компромісу між громадянами та державою. Теорія суспільного договору трансформувалась у взаємодію інституції та індивіда, за якою у короткій перспективі зазвичай програє індивід. При цьому, його програш не є фатальним для нього явищем, а більшою мірою, мотивацією пристосуватись до оточення, яким є для нього громада.

Саме неналежна забезпеченість місцевих громад фінансовими, інфраструктурними та інституціональними засобами створює необхідність пошуку ресурсів для розвитку місцевого самоврядування та зумовлює актуальність цієї теми.

У першому розділі роботи аналізується понятійно-категоріальний апарат, який використовується у теорії та практиці місцевого самоврядування.

Місцеве самоврядування розглядається у контексті державної влади, як свідоме підкорення одних індивідів волі та командам інших індивідів заради спільного блага. Свідомість підкорення в державній владі має у своїй основі суспільний договір, за яким індивід частково відмовляється від особистих вигод та інтересів, які він ймовірно може задовольнити ліпшим чином, заради інтересів інших членів громади.

Поняття “державна влада” формулюється, як – діяльність держави впливати на індивідів, які структуровані у соціальні групи, через мережу

своїх інституцій, тобто норм та законів та свідоме сприйняття індивідами такого впливу.

Поняття “центр влади” означає групу людей, які отримують всю необхідну інформацію, мають належні інтелектуальні спроможності та засоби, законні та визнанні суспільством права для прийняття рішень, віддання команд щодо функціонування та розвитку суспільства.

Громада – група людей, яких об’єднує спільна територія проживання, використання спільних ресурсів, інфраструктури, необхідність вирішення спільних проблем.

Місцеве самоврядування розглядається, як явище, яке забезпечує участь організованих громадян у забезпеченні власної життєдіяльності у складі місцевих громад. Місцеве самоврядування являє собою підсистему, яка разом із адмініструванням, корпоративним та державним управлінням складає основу існування сучасної держави, як форми безпечного та комфортного існування суспільства.

Місцеве самоврядування – особлива форма державного управління, за якою місцева громада забезпечує свою життєдіяльність та розвиток у певних соціально-економічних умовах та з урахуванням політики держави в цілому.

Місцеве самоврядування є системним видом діяльності, яка передбачає організацію, контроль, ресурсне забезпечення комплексу процесів, які охоплюють найважливіші для людини сфери, проблеми, які не можливо вирішити індивідуально та доцільно вирішувати професійно, взаємодією всього суспільства.

Розглядаються основні теорії місцевого самоврядування, які розділяються на два напрямки: державницький, в якому центром влади є державний апарат та автономний, в якому центром влади є активна частина місцевої громади, яка співіснує з державним апаратом на основі компромісу. Різновидом автономної концепції є господарська, тобто та, що розділяє сфери управління на політичну, яка знаходиться в сфері відповідальності державного апарату та господарську, яка управляється громадою. Політична

сфера охоплює найважливіші питання існування суспільства: оборону, державну безпеку, міжнародні відносини, правосуддя, громадський порядок, захист власності, дії у надзвичайних ситуаціях, фінансову систему (в т.ч. пенсійну) тощо. Господарська сфера охоплює питання життєзабезпечення в т.ч. освіту, охорону здоров'я, житлово-комунальне господарство.

Місцеве самоврядування, розглядається з інституціональної точки зору, як управлінська підсистема складається з низки інституцій різного рівня.

У другому розділі розглядаються організаційно-структурні аспекти місцевого самоврядування. Розглядається історичний досвід формування місцевого самоврядування та різні національні моделі, що були реалізовані у різних країнах. Місцеве самоврядування в Україні складалось під впливом трьох моделей самоврядування:

1) Імперської “візантійської”, яка має російське походження, передбачає централізацію ресурсних потоків, яка проте, має слабку основу, будується на тимчасових корпоративних зв'язках та інтересах обмеженого кола осіб.

2) Європейської, основаної на магдебурзькому праві, передбачає економічну автономію громад та перекладення переважної більшості питань життєдіяльності громад на самі громади. Має в основі право, а не зв'язки. Має слабку ідеологічну основу та ефективний лише за умов високої самосвідомості громадян, як членів громади. Несе в собі ризики сепаратизму та дезінтеграції місцевого самоврядування та державного управління.

3) Комуністичної, основаної на тоталітарному управлінні та підпорядкуванню економічних та соціальних процесів ідеології та досягненню абсолютного контролю над факторами та засобами виробництва в інтересах абстрактних цілей у майбутньому. Комуністична модель створює імітацію самоврядування через дію місцевих рад, які формуються за партійно-корпоративним принципом.

В практиці організації місцевого самоврядування мають місце також:

- американська модель, яка побудована на федеральному принципі розділення адміністративних одиниць та застосуванні різних схем самоврядування у різних штатах, за відсутності ідеологічного та інформаційного тиску на суспільство;

- китайська модель, в якій органи місцевого самоврядування щільно пов'язані з партійними органами, при тому, що ідеологічний тиск партії спрямований у економічну площину;

- південно-корейська модель, яка побудована на потужній корпоративній галузевій системі управління, в якій ключове значення мають корпоративні відносини між підприємцями, активна участь чиновництва у підприємницьких проектах.

Місцеве самоврядування в Україні функціонує в умовах потужної залежності від центральних органів управління, які покладають на нього функції захисту своїх інтересів, впровадження та адаптації державної політики на місцях.

У третьому розділі аналізуються ресурси місцевого самоврядування, склад та потенціал ресурсів, їх кількісні та якісні показники, можливості їх удосконалення та підвищення, джерела ресурсів, підходи, які застосовуються органами місцевого самоврядування для забезпечення ресурсної автономії. Розглядається інституціональний склад місцевого самоврядування, як сукупності інституцій: суспільних норм, законів, організацій, які забезпечують їх виконання та контроль, поведінку індивідів та колективний відклик громади у цілому на відповідну діяльність органів державної влади, місцевого самоврядування та адміністрацій.

Виявляється важливою ресурсна автономія місцевого самоврядування, як наявність достатньої кількості ресурсів, передусім, фінансових та джерел, які їх забезпечуватимуть.

Умовами ресурсної автономії місцевого самоврядування вважаються: достатність джерел видобутку таких ресурсів, що являє собою активна підприємницька діяльність; раціональність видатків, тобто ґрунтовність та

громадський контроль; наявність власної підсистеми накопичень, яка виконує функції операцій з капіталом.

В якості ланцюга, який пов'язує та математично визначає ресурси місцевих громад, розглядається місцевий бюджет та міжбюджетні відносини. Надходження до місцевого бюджету співпадають з ресурсами місцевого самоврядування за характером джерела. Основний обсяг надходжень до місцевих бюджетів складає частка податку на доходи фізичних осіб, відповідно джерелом цього ресурсу є діяльність підприємств та їх можливість оплачувати працю найманих працівників. Підтримка цього джерела та розширення його можливостей полягає у створенні умов для активізації підприємницької діяльності, реалізації нових проектів, залучення інвестицій, особливо, іноземних.

Основним джерелом ресурсів місцевої громади є підприємницька діяльність, в результаті чого утворюється додана вартість, яка розділяється на прибуток підприємців, заробітну платню робітників та прямі податки. Прибуток трансформується у витрати власника та інвестиції, що збільшує попит та поліпшує засоби виробництва. Заробітна платня перетворюється у витрати домогосподарств, тобто збільшує попит та у накопичення, що у спокійному політичному стані перетворюються у кредити та інвестиції.

Важливим напрямком вважається пряма можливість місцевої громади створювати ресурси. Цього можна досягати через управління майном, землями, які належать територіальній громаді, отриманням рентного доходу та наданням адміністративних послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антология позднего Троцкого. Сост. М. Васильев, И. Будрайтскис. — М.: Алгоритм, 2007.—Агония капитализма и задачи Четвертого интернационала. — С. 338
2. Аристотель. Политика // Сочинения в 4-х томах. М., Мысль, 1983. Т.4. Перевод С. А. Жебелева - <http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s00/z0000353/>
3. Артюнов В. Х., Бондар С. В, Вільчинський Ю. М. та ін. Філософія, релігієзнавство, логіка. — К., 2008.
4. Безработица в Китае в 2013 году составила 4,1% [Электронный ресурс]/Режим доступа - <http://economics.unian.net/soc/876057-bezrobotitsa-v-kitae-v-2013-godu-sostavila-41.html>
5. Біленчук П.Д., Кравченко В.В., Підмогильний М.В. Місцеве самоврядування в Україні (муніципальне право) [Навчальний посібник] – К.: Атіка, 2000
6. Бланк І. О., Гуляєва Н. М. Інвестиційний менеджмент: [Підручник] — К.: КНТЕУ, 2003. — 398 с.
7. Богданов А. Очерки организационной науки [Электронный ресурс]/Режим доступа - <http://www.uic.unn.ru/pustyn/lib/bogdanov.ru.html>
8. Борисевич М.М., Бельчук О.А., Евтушенко С.Г. История государства и права зарубежных стран, 2007 г. [Электронный ресурс]/Режим доступа - <http://схемо.рф/shemy/istorija/borisevich-m-m-belchuk-o-a-evtushenko-s-g-istorija-gosudarstva-i-prava-zarubezhnyh-stran-2007-g/73.html>].
9. Борисевич М.М., Бельчук О.А., Евтушенко С.Г. История государства и права зарубежных стран, 2007 г. [Электронный ресурс]/Режим доступа - <http://схемо.рф/shemy/istorija/borisevich-m-m-belchuk-o-a-evtushenko-s-g-istorija-gosudarstva-i-prava-zarubezhnyh-stran-2007-g/73.html>

10. Будылин С. Доктрина *ultra vires* в зарубежном и российском праве// Корпоративный юрист. - М.: Волтерс Клувер, 2006, № 1. - С. 13-18
11. Булгакова С.О. Історія казначейства [Електронний ресурс]/Режим доступу - <http://readbookz.com/pbooks/book-24/ua/>.
12. Бюджет Вінницької області <http://www.vn.mk.ua/stories.php?id=17818> [Електронний ресурс]/Режим доступу
13. Бюджет Волинської області [Електронний ресурс]/Режим доступу <http://volynrada.gov.ua/budget>
14. Бюджет Дніпропетровської області [Електронний ресурс]/Режим доступу - <http://www.oblrada.dp.ua/official-records/budget>
15. Бюджет Донецької області [Електронний ресурс]/Режим доступу - <http://www.sovet.donbass.com/?lang=ru&sec=02.01&iface=Public&cmd=s-howproject&args=id:475>
16. Бюджет Івано-Франківської області [Електронний ресурс]/Режим доступу <http://orada.if.ua/index.php?id=budget>
17. Бюджет Львівської області [Електронний ресурс]/Режим доступу - http://www.oblrada.lviv.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2827:lvivska-oblasna-rada-zatverdila-bjudzhet-na-2013-rik&catid=9:news&Itemid=1
18. Бюджет Вінницької області/http://www.vinrada.gov.ua/budzet_2013.htm
19. Бюджет Одеської області [Електронний ресурс]/ режим доступу - http://oblrada.odessa.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1043&Itemid=254&lang=UK
20. Бюджет Рівненської області [Електронний ресурс]/Режим доступу -
21. Бюджет Тернопільської області [Електронний ресурс]/Режим доступу <http://svoboda.te.ua/fakti/pro-oblasniy-byudzhet-na-2012-rik.html>
22. Бюджет Херсонської області [Електронний ресурс]/Режим доступу
23. Бюджет Черкаської області [Електронний ресурс]/Режим доступу <http://www1.oblrada.ck.ua/activity/budget2013.html>

24. Бюджетний Кодекс України (частина 1) [Електронний ресурс]/Режим доступу - <http://delo.ua/wiki/bjudzhetnij-kodeks-ukraini-136308>
25. Бюджетний Кодекс України (частина 1) [Електронний ресурс]/Режим доступу - <http://delo.ua/wiki/bjudzhetnij-kodeks-ukraini-136308/>
26. Бюджетний Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
27. Варналій З.С. Тіньова економіка: сутність, перспективи та шляхи легалізації [Монографія] Електронний ресурс Режим доступу - http://old.niss.gov.ua/book/tyn_ekon/index.htm]
28. Василик О.Д., Павлюк К.В. Бюджетна система України: Підручник. / О.Д. Василик, К.В. Павлюк – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 544 с.
29. Вебер М., «Хозяйство и общество», гл. 1, §16
30. Велихов Л.А. Основы городского хозяйства/М.: Наука, 1996. – 480 с
31. Верховна Рада України; Закон від 21.05.1997 № 280/97-ВР [Електронний ресурс]/Режим доступу - <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/місьцеве%20самоврядування%20в%20Україні>
32. Вехи экономической мысли. Теория фирмы. Т.2. Под ред. В.М.Гальперина.- СПб.: Экономическая школа. 1999. http://gallery.economicus.ru/cgi-bin/frame_rightn.pl?type=in&links=../in/stigler/works/stigler_w1.txt&img=works_small.gif&name=stigler
33. Виноградова А.В. Институциональная экономика: теория и практика [Електронний ресурс]/А.В. Виноградова. Режим доступа - http://www.unn.ru/books/met_files/inst_economy.pdf
34. Висновки за результатами аналізу та експертизи проекту Закону України “Про державний бюджет України на 2014 рік [Електронний ресурс]/Режим доступу-http://www.ac-rada.gov.ua/doccatalog/document/16743258/Bul_Expert_DBU_2014.pdf

35. Власть, понятие // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона: В 86 томах (82 т. и 4 доп.). — СПб., 1890—1907
36. Гегель Г. В. Ф. Работы разных лет: В 2-х т. — М., 1971. — Т. 2. — С. 51.
37. Гоббс У. Левиафан [Электронный ресурс] / Режим доступа - <http://www.philosophy.ru/library/hobbes/ogl.html>
38. Головне управління статистики у м.Києві [Електронний ресурс]/Режим доступу - www.gorstat.kiev.ua/Docs/2626.doc
39. Громова Н.М., Громова Н.И. Основы экономического прогнозирования [Электронный ресурс] / Режим доступа - <http://www.rae.ru/monographs/10-174>
40. Данилов В.И. Лекции по теории игр [Электронный ресурс] / В.И. Данилов, <http://www.nes.ru/dataupload/files/programs/econ/preprints/2002/GameTheory.pdf>
41. Дем'янчук О.І. Аналіз фіскального потенціалу місцевих бюджетів України у контексті прийняття Податкового кодексу. / О.І. Дем'янчук // Вісник Національний університет державної податкової служби України – № 4 – 2011. – С.45-51.
42. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні: підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. С.Г. Серьогіною. – Х.: Право, 2005. – 256 с.
43. Дотации в украинский углепром: польза и вред [Электронный ресурс] / Режим доступа - [http://delo.ua/business/dotacii-v-ukrainskij-ugleprom-polza-i-vred-222989/ delo.ua](http://delo.ua/business/dotacii-v-ukrainskij-ugleprom-polza-i-vred-222989/)
44. Європейська Хартія місцевого самоврядування, Рад Європи Хартія, Міжнародний документ від 15.10.1985 [Електронний ресурс] / Режим доступу - http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_036
45. Закон України “Про теплопостачання” Верховна Рада України; Закон від 02.06.2005 № 2633-IV [Електронний ресурс] / Режим доступу - <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2633-15>.

46. Закон України від 25.06.91 №1251-ХІІ "Про систему оподаткування" [Електронний ресурс]/Режим доступу-<http://minrd.gov.ua/podatkovaba-do-nabrannya-chinnosti-podatkovim-kodeksom/normativno-pravovabaza/sistema-opodatkuvannya-v-ukraini/60469.html>
47. Заробітна платня в регіонах України [Електронний ресурс] – Режим доступу - http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2014/gdn/reg_zp_m/reg_zpm14_u.htm
48. Захожай К.В. Статистичне забезпечення управління місцевими бюджетами. Автореферат дис.канд.екон. наук/Київ. 2008
49. Зустріч з представниками Інтернет-спільноти/<http://news.kremlin.ru/news/11115>
50. Інвестиції у Одеську область [Електронний ресурс]/Режим доступу - <http://gfu.odessa.gov.ua/byudzheth-2012-odeska-oblast>
51. Кабінет Міністрів України; Постанова від 02.03.2010 № 231 [Електронний ресурс]/Режим доступу - <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/231-2010-п>.
52. Камінська Н.В. Місцеве самоврядування [Навчальний посібник]/Режим доступу - http://pidruchniki.ws/15840720/pravo/mistseve_samovryaduvannya_-_kaminska_nv/
53. Камінська Н.В. Місцеве самоврядування: теоретико-історичний і порівняльно-правовий аналіз [Навчальний посібник]/Н.В. Камінська, К.: 2010, - С.
54. Carr E.H. Historian of the future/Nhe Times [Електронний ресурс]/Режим доступу - <http://www.thetimes.co.uk/tto/arts/>
55. Кириленко В. В. Економіка. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. — Тернопіль: Економічна думка, 2002. — 193с.
56. Коваленко Н.Е. Местное самоуправление как форма демократии: Учебное пособие.— СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2008.— 296 с.

57. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: Америка и Азия» [Электронный ресурс]/Режим доступа - <http://www.bibliotekar.ru/konstitucionnoe-pravo-3/index.htm>
58. Корреспондент назвав найбільших платників податків України [Електронний ресурс]/Режим доступу - <http://4vlada.com/ukraine/15880>
59. Костенко О.М. Що є право? Про основи "натуралістичної" юриспруденції у світлі соціального натуралізму // Право України. - 2010. - №4. - С.83-92.
60. Кримінальний Кодекс України, Верховна Рада України; Кодекс України, Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III [Електронний ресурс]/Режим доступу - <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/para02495>
61. Лапуста М.Г. Предпринимательство: Учеб. пособие. — М.: ИНФРА-М, 2002. — 223 с. — (Сер.: Вопрос-ответ). С.7
62. Локк Дж. Второй трактат о правлении [Электронный ресурс]/Режим доступу http://www.inliberty.ru/library/classic/two_treatises/
63. Луман Никлас. Власть/Пер. с нем. А. Ю. Антоновского. — М.: Праксис, 2001. — 256 с. — (Серия «Образ общества»)
64. Налоговая реформа Грузии – урок для правительства Украины [Электронный ресурс]/Режим доступу - <http://eurova.com/reformy/tax/2758-nalogovaya-reforma-v-gruzii-urok-dlya-pravitelstva-ukrainy>
65. Налоговая система КНР [Электронный ресурс]/Режим доступу - http://pavel.bazhanov.pro/chinatax/individual_income_tax/
66. Національний банк України [Електронний ресурс]/Режим доступу – <http://www.nbu.gov.ua>
67. Національний банк України [Електронний ресурс]/Режим доступу – <http://www.nbu.gov.ua>
68. Ойкен В., Перру Ф., Холтон Р., Палермо Дж.

- 69.Офіційний сайт Державної казначейської служби України. Оперативна інформація про виконання місцевих бюджетів за видатками, доходами (без урахування міжбюджетних трансфертів) та використання місцевими бюджетами субвенцій станом на 01.01.2012. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua>.
- 70.Офіційний сайт Інституту бюджету та соціально-економічних досліджень. [Електронний ресурс] – Режим доступу: [www. ibser. org. ua](http://www.ibser.org.ua)
- 71.Офіційний сайт Міністерства фінансів України. Звіт про виконання Державного бюджету України за 2012 рік. – Режим доступу: // <http://www.minfin.gov.ua/>
- 72.Панарин А. С. Политология: Учебник. — Изд. 2-е, доп. — М., 1999
- 73.Піднявся кредитний рейтинг Києва [Електронний ресурс]: <http://expres.ua/news/2014/10/15/116663-pidnyavsya-kredytnyy-reytyng-kyueva><http://expres.ua/news/2014/10/15/116663-pidnyavsya-kredytnyy-reytyng-kyueva>
- 74.Підприємництво Києва [Електронний ресурс]/ Режим доступу - http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2011/sze/osmpr/osmpr2010_u.htm
- 75.Податківці звітують [Електронний ресурс]/Режим доступу - <http://rtax.sumy.ua/news.php?id=271>
- 76.Податковий кодекс України. Затверджено 2 грудня 2010 року N 2755-VI // – Режим доступу - <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
- 77.Пол Самуэльсон, Вильям Нордхаус Экономика = Economics, 19 е. — М.: «Вильямс», 2014. — 1360 с.].
- 78.Політологія. Підручник. За заг. ред. проф. Кременя В.Г., проф. Горлача М.І. – Харків, 2001
- 79.Попов В.В."Теневая экономика в советском и постсоветском обществах"."Экономическая теория преступлений и наказаний" №4 <http://corruption.rsuh.ru/magazine/4-2/n4-08.html>
- 80.Правова аналітика [Електронний ресурс]/Режим доступу - <http://legalanalytics.com.ua/consultacija/155-adminservices-htm>

81. Причепій Є.М., Черній А.М., Чекаль Л.А. Філософія. — третє, стереотипне. — Київ: Академвидав, 2009
82. Про інвестиційну діяльність Верховна Рада України; Закон від 18.09.1991 № 1560-XII
83. Про місцеве самоврядування в Україні, Верховна Рада України; Закон від 21.05.1997 № 280/97-ВР [Електронний ресурс]/Режим доступу - <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>
84. Про місцеве самоврядування в Україні, Верховна Рада України; Закон від 21.05.1997 № 280/97-ВР [Електронний ресурс]/Режим доступу - <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>
85. Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування Верховна Рада УРСР; закон від 07.12.1990 № 533-XII [Електронний ресурс]/Режим доступу - <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/533-12>
86. Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування Верховна Рада УРСР; закон від 07.12.1990 № 533-XII [Електронний ресурс]/Режим доступу - <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/533-12>
87. <http://www.mifoskop.ru/clt05.html>
88. Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. — К.: Українська енциклопедія, 2002. — Т. 4: Н - П. — 720 с.
89. Almond G. A. The Political Ideas of Christian Democracy // The Journal of Politics. 1948. Vol. 10, No. 4. P. 734
90. Bikulov D. Main problems for clear production in Zaporizhzhya/Актуальні проблеми управління економічним потенціалом регіону. Збірник матеріалів науково-практичної конференції.- Запоріжжя, ЗНУ – 2011, С.6.

91. Samuelson P.A. An exact Consumption-Loan Model of Interest with or without the Social Contrivance of Money.// Journal of Political Economy, vol. 66 (1958), no 6, pp. 467—482.]
92. T. Veblen. Why is economics is not an evolutionary science ? [Электронный ресурс]/Режим доступа - <http://socserv2.socsci.mcmaster.ca/~econ/ugcm/3ll3/veblen/econevol.txt>
93. T. Veblen. Why is economics is not an evolutionary science ? [Электронный ресурс]/Режим доступа - <http://socserv2.socsci.mcmaster.ca/~econ/ugcm/3ll3/veblen/econevol.txt>
94. Treasure debt of the USA [Электронный ресурс]/Режим доступа - http://treasurydirect.gov/govt/reports/pd/pd_debtposactrpt_1101.pdf
95. Treasure debt of the USA [Электронный ресурс]/Режим доступа - http://treasurydirect.gov/govt/reports/pd/pd_debtposactrpt_1101.pdf